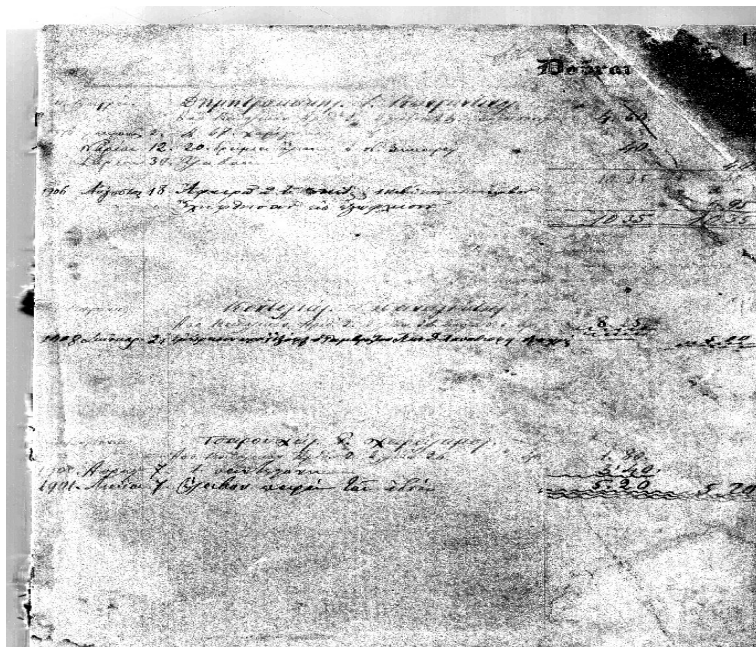

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΑΣΤΟΡΕΙΟ 2022

ΕΚΔΟΣΗ

www.kastoreioportal.gr

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ
ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΑΣΤΟΡΕΙΟ 2022
ΕΚΔΟΣΗ
www.kastoreioportal.gr

ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ
ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΜΕΡΟΣ Β΄

Έρευνα, δακτυλογράφηση, γλωσσική επιμέλεια:
Θεοδώρα Πελεκάνου-Δαρειώτη, φιλόλογος

Εκδοτική επιμέλεια, σελιδοποίηση:
kastoreioportal.gr

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

τηλ.: 6976381808

e-mail: webmaster@kastoreioportal.gr

web: <https://kastoreioportal.gr/>

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στη μικρή κοινωνία του Καστορείου ακούγονταν λέξεις που δεν τις είχαν τα σχολικά βιβλία. Λέξεις που φαίνονται λαϊκές αλλά έχουν τις ρίζες τους στην ομηρική και την κλασική εποχή. Όπως αναπαρώνω, καλιάζω, κοπιάζω, τακούνια, ξουρίζω, ξαγγλίζω, λοΐδες, κιώνω (έκιωσα). Το τελευταίο προέρχεται από την Ομηρική λέξη κίω (κίαθε) που σημαίνει πορεύομαι, φτάνω.

Το **φορτσέρι**, λέξη ιταλικής προέλευσης, είναι το ξύλινο κιβώτιο, το μπαουλάκι, στο οποίο έβαζαν θησαυρούς.

Ο Τάκης Κανδηλώρος γράφει πως ο δεσπότης Γερμανός φύλαξε σε φορτσέρι τη διαθήκη του και άλλα πολύτιμα έγγραφα.

Ο συμπατριώτης μας Γιώργος Αποστολά(κο)ς ονομάζει μεταφορικά το φέρετρο φορτσέρι. Τα χάπια του τα λέει ζαχαροκούκια, το πέτσινο λουρί από τα ασκιά, λουράσκι.

Η θεια-Σταυρούλα η Μιχαλοπουλίνα, έλεγε συχνά τη λέξη **αποσπερού** (από εσπέρας).

Η θεια-Βασίλω η Ρουμελιώτα μας φώναζε **«αηδόνες»** (αρχ. λέξη η αηδών της αηδόνας). Η ίδια έλεγε **«καμώσου παιδί μου»** δηλ. κλείσε το στόμα σου (βάλε κημό, φίμωτρο).

Ο μπαρμπα-Λιας ο Βιόλακας καμαρωτός στο άλογό του, τού φώναζε **ορτ** (παράγγελμα από το αρχαίο ρήμα **όρνυμι** από το οποίο προέρχεται και ο κονιορτός, ο μπουχός).

Ο μπαρμπα-Κωστής ο Αντωνάκης ή Καραμπάτος **ξενοδιάβαζε** τις σκεπές, δηλ. διάβαινε προσεκτικά βήμα-βήμα και άλλαζε τα σπασμένα κεραμίδια, όπως όταν διαβάζουμε χωρίς να παραλείψουμε γραμμή.

Καταγράφηκαν λέξεις του χωριού που ακούγονται στη γειτονιά, στον

δρόμο, στο καφενείο, στο παζάρι, όπως, **πεσκίρι, ρουπάκι, τρακάδα, μπουρλιάζω, παραχαλιάζω, τσουρούτικος, πετσούρι** και μύριες άλλες που δεν θησαυρίστηκαν στα νεοελληνικά λεξικά. Αλλά και λέξεις που συνάντησα ψάχνοντας στα λεξικά και με εντυπωσίασαν όπως **θείος** από το **ηθείος** (ήθος), **χάδι** από το **ηχάδιον**, κουδουνίστρα από τον ήχο), **τραβώ** από το **ταύρος** (χρησιμοποιούσαν ταύρους για να σύρουν μεγάλα βάρη). **Ευτού** και **αυτού** που είναι γενική του τόπου ή **ευτούνη φτου** δεικτική αντωνυμία.

Οι ρηματικοί τύποι **τ' αλησμόνηκα** και **να σε λησμονήκω**, παραπέμπουν σε συντελεσμένο χρόνο της αρχαίας γλώσσας.

Λω μία κατ' ευφημισμόν προσφώνηση της πε(ν)θεράς, συγκριτικός βαθμός του αρχαίου επιθέτου **αγαθός**.

Ταχιά, αύριο το πρωί-πρωί από το επίθετο ταχύς. Ο **τσουρούτικος** από το σειρός, ξεραμένος, λιγοστός.

Στο πρώτο μέρος που προηγήθηκε παρουσιάστηκαν οι λέξεις από το Α ως το Μ.

Στο παρόν δεύτερο μέρος παρουσιάζονται οι υπόλοιπες λέξεις από το Ν ως το Χ.

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ

N-X

Νάκα: είναι η δερμάτινη ή και υφασμάτινη φορητή κούνια στην οποία έβαζε η μικρομάνα αγρότισσα το βρέφος που θήλαζε και το κουβάλαγε μαζί της στις έξω δουλειές. Όταν δούλευε στο χωράφι την κρέμαγε σε δέντρο.

Στην αρχαία ελληνική γλώσσα **νάκος-α** είναι το δασύμαλλο δέρμα αιγοπροβάτων.

Η λέξη συναντάται στον Όμηρο, το Θεόκριτο, τον Πίνδαρο, το Σιμωνίδη, τον Ηρόδοτο, τον Πausανία.

Νακοδέψης ήταν ο βυρσοδέψης και νακοκλέπτης ο κλέφτης δερμάτων.

Νοκερία ή **νακερία** ήταν το ακούρευτο δέρμα (από πρόβατο ή κασίκι) που το άπλωναν για στρωσίδι.

Πριν 30 χρόνια περίπου οι νέοι γονείς χρησιμοποιούσαν το μάρσιπο, βιομηχανικό προϊόν, τον οποίο κρεμούσαν στο στήθος τους και είχαν άμεση επαφή με το βρέφος.

Νταής, ταῦς και Ταῦγετος

Αναζητώντας την ετυμολογία της λέξης Ταῦγετος, του αρσενικού βουνού που δεσπόζει στους βόρειους Δήμους, ανακάλυψα το επίθετο **ταῦς** που σημαίνει μέγας, πολύς. Είναι γνωστή η φράση «*μας κάνει τον μεγάλο*», θα μπορούσαμε να πούμε «*μας κάνει τον ταῦ*» δηλ. παριστάνει κάτι που δεν είναι.

Είναι πολύ πιθανόν η αιτιατική **τον ταῦν** να μετεξελίχθηκε στον νταή. Δηλ. *μας κάνει τον μεγάλο, κάνει τον ταῦν, τον νταή.*

Σύμφωνα με τα νεοελληνικά λεξικά ο **νταής** είναι λέξη τούρκικη που

σημαίνει τον προκλητικό και επιδεικτικό ψευτοπαλικάρα.

Στη Σερβία τον 19ο αι. νταήδες λέγονταν οι ατίθασοι γενίτσαροι. Νταήδες είναι τάξη της πολιτικοθησκευτικής αίρεσης των Ασασίνων στην Περσία τον Θ' μ.Χ αι.

Νταηλίκι (τουρκ. δαηλίκ) είναι επίδειξη ανύπαρκτης γενναιότητας, κομπορρημοσύνη. Η λέξη θησαυρίζεται από τον Ησύχιο με τις εξής μορφές: ταῦς= μέγας πολὺς, ταῦσας= μεγαλύνοντας, πλεονάσας και **ταῦγέταις πύλαις**= μεγάλαις πύλαις. Επίσης τηῦσιος ταῦσιον =απατηλός, μάταιος, άσκοπος. Στη γ ραψωδία της Οδύσσειας στιχ. 316, τηρσίη οδός= μάταιος δρόμος.

Ο Χόφμαν το συνδυάζει με το αρχαίο ινδικό **tauti, taviti** που σημαίνει είναι ισχυρός, έχει αξία, είναι ρωμαλέος. Επίσης βρίσκει την ίδια ρίζα σε αρχαία γερμανικά και νεογερμανικά, σε γοτθικά και σε αρχαία εκκλησιαστικά σλαβικά.

Ντακούνια: Όταν σε θρησκευτικές γιορτές, έτρωγε κάποιος λαίμαργος μεγάλα κομμάτια κρέατος με λίπος, έλεγαν «έφαγε κάτι ντακούνια!!!». Ακουστικά η λέξη παραπέμπει στο τακούνι των παπουτσιών αλλά πρόκειται για την αρχαία λέξη **τάκωνες** ή **τακώνες**.

Κατά τον Ησύχιο είναι κομμάτια ξυγκιού που έχουν κοπεί με αλμυρά και ξηρά αρτύματα (τροχίσκοι στέατος κεκομμένου μεθ' αλών και ξηρών αρτυμάτων).

Κατά τον Κράτη τον κωμικό είναι νόστιμο κομμάτι από την κοιλιά (εστί δε και γαστρίδιον ηδυσμένον ο και τάκωνας ένιοι κεκλήσθαι οίονται).

Στα νεότερα χρόνια, στα πανηγύρια, έψηναν σε υπαίθριες ψησταριές γουρνοπούλα, την τεμάχιζαν σε μεγάλα κομμάτια και τη σέρβιραν σε χασαπόκολλα με το απαραίτητο αλατοπίπερο και μπύρα. Οι άνθρωποι έπαιρναν κομμάτια με τα χέρια και απολάμβαναν την ξεροψημένη πέτσα (σκόρτσα) με το λίπος και το κρέας.

Σύμφωνα με το λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη το **τακούνι** που είναι το ψηλότερο και πίσω μέρος της σόλας του παπουτσιού, ετυμολογείται από την ιταλική λέξη **taccone**.

Αν λάβουμε υπόψη μας τα γουρουνοτσάρουχα και τις σόλες από δέρματα ζώων, μάλλον και το τακούνι έλκει την καταγωγή του από τους τάκωνες.

Ντελεκούτσα, αντελέτσα, ντεντελέτσια: στα χωριά μας, στον βόρειο Ταΰγετο, σημαίνει παίρνω κάποιον στην πλάτη μου και τον κουβαλάω.

Σύμφωνα με το λεξικό του Λιθοξόου το κουβάλημα κάποιου στην πλάτη ή στον ώμο είχε διάφορες ονομασίες, **καλικούτσα, γκαλικότσια, γκάνια, γκότσι, ζαλούκα, καβαλίτσα, αγκάνια, αγκότσα, αμπρουζά, αρμακόλου, αμπελέτσα, αμπέτσα** κ.ά. Επίσης στη Μάνη λέγεται ακαρνάκια η μεταφορά κυρίως παιδιού που κάθεται στον σβέρκο του μεταφέροντος με τα πόδια κρεμασμένα στο στήθος. Γνωρίζουμε τη σημασία των λέξεων αλλά στις περισσότερες αγνοούμε την ετυμολογία τους.

Επειδή στην ντελεκούτσα (αντελέτσα) ο μεταφερόμενος κάθεται στο σβέρκο και στερεώνει τα πόδια του μπροστά στο στήθος αυτουνού που τον κουβαλάει, ίσως η λέξη σχετίζεται με την **αντελίνη** (στηθιστήρ κατά τον Δουκάγγιο). Ο Μαυρίκιος αναφέρει «*μικρά τουφία των οπισθελίνων και αντελίνων των ίππων*».

Σύμφωνα με το λεξικό της Μεσαιωνικής Γραμματείας του Κριαρά, **αντελινομπροστέλινα** είναι τα λουριά που συγκρατούν τη σέλα ή το σάμαρι περνώντας αντίστοιχα μπροστά από το στήθος και στα νώτα κάτω από την ουρά του ζώου.

Στη λέξη **καλικούτσα** ίσως το α΄ συνθετικό σχετίζεται με το **collum** που σημαίνει τράχηλος ανθρώπων και ζώων.

Στο blog του Ευρυτάνα Ιχνηλάτη η **αμπελέτσα** ετυμολογείται από το ιταλικό **amplesso** που σημαίνει έρχομαι σε στενή επαφή με κάποιον και τελικά σε ερωτική επαφή.

Φαίνεται πως η ντελεκούτσα είναι μια πρακτική διαχρονική και διατοπική.

Όταν έπεσε η Τροία στα χέρια των Ελλήνων, ο Αινείας ο μυθικός πρόγονος των Ρωμαίων φεύγοντας, αντί για πολύτιμα αντικείμενα, διάλεξε να κουβαλήσει στην πλάτη του τον γέροντα πατέρα του Αγχίση. Ο ηττημένος στα παιχνίδια μικρών και μεγάλων αναγκαζόταν να κουβαλάει στις πλάτες του τον νικητή που ήταν αντίπαλος στο παιχνίδι. Η ντελεκούτσα χρησιμοποιούνταν και για σκανδαλιές, να πηδήξουν καμιά μάντρα ή να κλέψουν φρούτα.

Στο εσώφυλλο του περιοδικού «Επιστήμη και Ζωή», Αθήναι 10 Ιουνίου 1959, αριθ. 2, με εκδότη τον Λουκή Ακρίτα έχει μια φωτογραφία με το παρακάτω σχόλιο. «*Η φωτογραφία αυτή είναι αναμφισβήτητα έντονα*

δραματική. Ο νικητής στους παλαιστικούς αγώνες, μεγαλοπρεπής και περήφανος, φέρεται στους ώμους του ηττημένου αντιπάλου του που αισθάνεται βαριά το διπλό ηθικό και υλικό βάρος».

Σχετικά με τη λέξη **ντεντελέτσια** ο Καστανιώτης Παναγιώτης Ξυδιάς αφηγήθηκε το εξής περιστατικό. “Ο Γιάννης ο Ξυδιάς, ο Στράτης ο Σκαρλατίνης και ο Ηλίας ο Σκιαδάς παίζανε στο καφενείο σκαμπίλι και είχανε συμφωνήσει όποιος κερδίσει να τον πάνε στο σπίτι του ντεντελέτσια. Κέρδισε ο Λιας ο Σκιαδάς και έπρεπε να τον πάνε σπίτι του, όπως είχανε συμφωνήσει. Ο Στράτης που ήταν από πλούσια οικογένεια ντρεπότανε να τον δουν να κουβαλάει τον Λια στις πλάτες του και λέει του Γιάννη του Ξυδιά. - Πήγαινε τον εσύ λίγο παρακάτω και θα τον πάρω εγώ, από κει και πέρα”.

Επίσης σε σχολικό βιβλίο υπάρχει μια ζωγραφιά που απεικονίζει έναν άνδρα, Χιώτη συγκεκριμένα, να κουβαλάει στην πλάτη έναν συμπατριώτη του. Αυτό εξηγεί γιατί οι Χιώτες πήγαιναν δυο-δυο, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Όταν ένας Τούρκος πεζός, συναντούσε έναν Χιώτη στον δρόμο τον υποχρέωνε να τον μεταφέρει στους ώμους του δηλ. να τον πάρει ντελεκούτσα. Για τον λόγο αυτό οι Χιώτες πήγαιναν δυο-δυο, και μόλις βλέπανε Τούρκο, έπαιρνε ο ένας τον άλλο στην πλάτη του μέχρι να περάσει ο κίνδυνος.

Φαίνεται πως από πολύ παλιά, ο ισχυρότερος καθόταν στον σβέρκο του πιο αδύναμου.

Ξαγγλίζω: προσπαθώ να χτενίσω τα μπερδεμένα μαλλιά συνήθως μετά το λούσιμο, αζάγγλιγα μαλλιά. Η λέξη κοντεύει να εκλείψει, επειδή στην εποχή μας τα σαμπουάν και οι κρέμες μαλλιών διευκολύνουν το χτένισμα. Πριν από τα χημικά προϊόντα τα μαλλιά λούζονταν με βροχόνερο ή τους έβαζαν μετά το λούσιμο κρασί ή ξύδι που επί πλέον προστάτευε και από τις ψείρες.

Η λέξη προέρχεται από την αρχαία λέξη **αγλῖς –ίθος**, που είναι η κεφαλή του σκόρδου, και μόνο στον πληθυντικό: **άγγλιθες** η κεφαλή του σκόρδου αποτελούμενη από πολλές σκελίδες. Κατά τον Ησύχιο, **αγλίδια** είναι τα σκόρδα. Όταν οι γεωργοί θέλουν να αποθηκεύσουν τη σοδειά τους από σκόρδα, τα βάζουν σε σειρά και αφού ξαγγλίσουν (τακτοποιήσουν) τα φύλλα τους φτιάχνουν πλεξούδες, όπως χτένιζαν παλιά σε κοτσίδα τα μακριά μαλλιά των κοριτσιών.

Ξεϊγκλωτος: με λυμένη ζώνη, ασουλούπωτος, απεριποίητος, απρόσεχτος στο ντύσιμο.

Η λέξη είναι σύνθετη από το **ξε** και **ίγκλα**. Η ίγκλα είναι δερμάτινη ζώνη, λουρίδα, με την οποία δένεται το σαμάρι στο υποζύγιο, καταζώστης. Η λέξη είναι μεσαιωνική <γίγκλα <κίγκλα και προέρχεται από τη λατινική λέξη **cingla** <cingula =περιζώνω, ζώνη <ρ. cingo= περιζώνω.

Ξενοδιαβάζω: Προφανώς η λέξη είναι παρασύνθετη από τις λέξεις ξένο και διαβάζω.

Ο Κοραής στα «Άτακτα» στο διαβάζω δίνει τη σημασία του διαβιβάζω, διάγω. Το βιβάζω και το βαίνω είναι ρήματα της ίδιας γενεάς. Το διαβάζω όπως και διαβαίνω σημαίνει διέρχομαι, διαπερώ, από κει προέρχεται ο διαβάτης.

Οι παλαιοί μεταχειρίζονταν το ρήμα που σημαίνει κίνηση και με τη σημασία του αναγιγνώσκω. Και οι Γάλλοι με τον ίδιο τρόπο το **parcourir** που σημαίνει διατρέχω (*parcourir la lettre*= διαβάζω το γράμμα).

Όταν λοιπόν χάλαγαν τα κεραμίδια από τη φθορά του χρόνου ή από τα κουνάβια που τα αναποδογύριζαν σε αναζήτηση τροφής και έσταζε η στέγη, ανέβαινε στη σκεπή ο μάστορας για ξενοδιάβασμα. Έπρεπε να τα **διαβεί** (διαβάσει) προσεκτικά και να αντικαταστήσει τα φθαρμένα με άλλα γερά, **ξένα**.

Μην ξεχνάμε πως όταν οι γυναίκες ήθελαν να μπαλώσουν ή να αυγατίσουν ένα ρούχο έλεγαν «θαβάλω ξένο».

Ξεπυργιανέ: Έχασε θερμότητα, άρχισε να κρυνώνει. Όταν ήθελαν να ψήσουν ψωμί, έκαιγαν καλά τον φούρνο με τα ξύλα (μέχρι να ασπρίσουν τα χείλια του) και φρόντιζαν να μην ξεπυργιάνει, να μην κρυνώσει. «Φέρε γρήγορα την πινακωτή να μην ξεπυργιάνει ο φούρνος» ή «να ρίξουμε τα ταψιά στον φούρνο, πριν ξεπυργιάνει».

Είναι ολοφάνερο πως η βασική λέξη είναι το **πυρ**, η **πυρά**. Στην ποντιακή διάλεκτο **περιάζω** και **περιάγουμαι** παράγονται από το αρχαίο **πυράζω** και σημαίνουν πυρακτώνω, θερμαίνομαι πολύ. Πυργαίνει και περγιαίνει σημαίνει μετριάζεται το ψύχος από τη θερμότητα του ήλιου, «μη βγαίνεις έξω, άφησε να περγιάνει», «πέργιανε δεν είναι ψύχρα».

Ξετραφιάζω, ξεκαρφώνω τα σανίδια. Στο χωριό τα σπίτια είχαν πατώματα, ταβάνια, κεραμοσκεπές, χαγιάτια, κουφώματα, μισοχωρίσματα

από ξύλο. Όταν αυτά τα ξύλα χρειάζονταν αντικατάσταση, έπρεπε ο μάστορας να τα ξετραφιάσει, δηλ. να τα ξεκαρφώσει.

Το ρήμα προέρχεται από την αρχαία λέξη **τράφηξ** (-κος) που σημαίνει δοκός, σανίδα ή τεμάχιο ξύλου.

Κατά το Liddell Scott τράφηξ είναι: α) ο χάρακας, το παλούκι β) το δόρυ, γ) η πλατειά σανίδα όπου τοποθετούσαν τα φρεσκοζυμωμένα ψωμιά ή ένα είδος πινακωτής και δ) το χείλος του πλοίου επάνω στο οποίο τοποθετούσαν τους σκαλμούς.

Το Μέγα Ετυμολογικό λεξικό προσθέτει πως είναι και η υπόπλακος βάση του πλοίου. Στον Ησύχιο θησαυρίζεται ο αληθινός τύπος τράφηξ, ενώ στα αντίγραφα οι τύποι, τράπηξ, τρόπηξ, τροφής.

Το ξετραφιάζω λοιπόν σημαίνει βγάζω τις πρόκες, τους ήλους, δηλ. **εξηλώνω**> ξηλώνω. Σήμερα το ξηλώνω χρησιμοποιείται για τα υφάσματα.

Στα λατινικά η δοκός λέγεται **trabs**, εξ ου και τραμπάλα.

Ξετζ(σ)ινιάζω: σημαίνει ξαγκιστριάζω, ελευθερώνομαι από το αγκίστρι.

Στο χωριό, όταν κάποιος βρίσκεται σε δύσκολη θέση, είναι παγιδευμένος, λένε «και τώρα τράβα ξετζινιάζε».

Τζίνι ονόμαζαν το αγκίστρι, που χρησιμοποιούσαν οι κυνηγοί για να θηρεύσουν τσίχλες. Ήπαιρναν λεπτά ξυλάκια μήκους δέκα- δεκαπέντε εκατοστών, έδεναν στη μια άκρη μεταξωτή κλωστή (μπιρσίμι) για να αντέχει, και στην άκρη της κλωστής έδεναν αγκίστρι πάνω στο οποίο τοποθετούσαν το δόλωμα, συνήθως σκουλήκι. Όταν η τσίχλα, έτρωγε το δόλωμα και πετούσε για να απομακρυνθεί, το αγκίστρι καρφωνόταν μέσα της και καθώς το ξυλάκι ήταν μπηγμένο στο χώμα με τη μυτερή του άκρη, ήταν αδύνατον να απαγκιστρωθεί, δηλ. να ξετζινιάσει.

Σήμερα ο τρόπος αυτός είναι παράνομος. Η λέξη **τζίνι** (=αγκιστρο) είναι αθησαύριστη, δηλ. δεν έχει καταγραφεί τουλάχιστον στα λεξικά που την αναζητήσαμε (Μπαμπινιώτη, Ανδριώτη, Ινστιτούτου Ν. Ε. Σπουδών, Ελευθερουδάκη, Liddell Scott) και άρα δεν γνωρίζουμε την προέλευσή της.

Είναι πιθανόν να συγγενεύει με τη λέξη **τσιγκέλι** που επίσης σημαίνει άγκιστρο και η οποία προέρχεται από την τουρκική λέξη **cengel** και αυτή με τη σειρά της από την περσική **cungal** που σημαίνει νύχι άγκι-

στρου. Ο Βοσταντζόγλου στο λεξικό του καταγράφει για το τσε(ι)γκέλι, ρίζα τσεν- και τσιν-.

Το κυνήγι της τσίχλας διαρκεί από το Νοέμβρη έως τον Μάρτη του επόμενου χρόνου. Ο Κοραής την τσίχλα την ονομάζει σκينوπούλι ή μυρτοπούλι γιατί είναι πουλί χαμηλής πτήσης και αρέσκεται να φωλιάζει σε κλαδιά θάμνων όπως τα σκίνα. Παρεμπιπτόντως να πούμε πως το μαστιχόδενδρο που ευδοκιμεί στη Χίο, είναι ένα είδος σκίνου.

Ξιούρας: ο ανόητος, ο ανώριμος, ο ξεμωραμένος. Προέρχεται από την αρχαία λέξη **έξωρος**, ο εκτός ώρας, εκτός εποχής, ο ακατάλληλος, ο γεροξεκούτης, ο γεροζούρας. Ενώ το αγόρι είναι άωρο, άγουρο, ο γέροντας έχει ξεπεράσει την ωριμότητα και είναι εκτός, έξωρος δηλ. ξιούρας. Το επίθετο ξιούρας αποδίδεται και σε νέους ανθρώπους σαν παρατσούκλι, θέλοντας να τονίσει την ελαφρότητα του μυαλού.

Ξουρίζει, φυσάει παγωμένος αέρας, **ξεροβόρι**. Το ρήμα προέρχεται από το αρχαίο **εξουριάζω** που αρχικά σημαίνει πλέω ωθούμενος από ούριο άνεμο από την ξηρά.

Ούρος είναι ο ούριος άνεμος, ο πλευστικός και με αυτή τη σημασία καταγράφεται στον Θεόκριτο και στην Οδύσσεια του Ομήρου. Κατά το Liddell Scott σπάνια αναφέρεται επί ισχυρού ανέμου ή θυέλλης, ξεροβόρι που εξουρίζει, όπως στον Απολλώνιο τον Ρόδιο και στην Ιλιάδα του Ομήρου Ξ.19.

Στο ιστορικό λεξικό της Ποντιακής διαλέκτου του Α.Α. Παπαδόπουλου στο ρήμα ξουρίζω και ξιουρίζω δίνεται η ερμηνεία αφαιρώ με ξυράφι τις τρίχες του προσώπου και της κεφαλής. Η φράση «*ξυρίζει ο κρύων*» λέγεται για δριμύ ξεροβόρι που προξενεί την αίσθηση ξυρίσματος.

Κατά το Βικιλεξικό ξούρος είναι ο ψυχρός άνεμος που ξουρίζει. Πρόκειται για δυο ρήματα που ταυτίζονται μεν ηχητικά, αλλά έχουν διαφορετική αφετηρία και σημασία. α) το ξουρίζω που ετυμολογείται από το αρχαίο **ξυρέω** ή **ξυράω** και σημαίνει κόβω με ξυράφι τις τρίχες του προσώπου και της κεφαλής. β) το ξουρίζω από το αρχαίο **εξουρίζω**, συνήθως σε τρίτο πρόσωπο (ξιουρίζει) που σημαίνει φυσάει ούριος (ευνοϊκός) άνεμος και σπάνια ψυχρός άνεμος, ξεροβόρι, όπως στο Ξ της Ιλιάδας.

Οβορός, και Παλιοβορός: είναι η αυλή, το περιφραγμένο αγροτεμάχιο στο οποίο σταυλίζονταν μεγάλα ζώα.

Η λέξη έχει σλάβικη προέλευση. Οι Σλάβοι, Μηλιγγοί και Εζερίτες που εγκαταστάθηκαν στον βόρειο Ταϋγετο, ήσαν κτηνοτρόφοι και γεωργοί που έφεραν λέξεις σχετικές με τις ασχολίες τους.

Σύμφωνα με τοπική πληροφορία οι κτηνοτρόφοι συνεργάζονταν και ανελάμβανε ένας από αυτούς να βοσκάει τα ζώα και να τα φροντίζει για ένα χρονικό διάστημα. Μάλιστα δεν τα έβοσκαν συνέχεια στην ίδια περιοχή, αλλά σε διαφορετικές. Τα ζώα μετά τη βοσκή σταυλίζονταν στον οβρό.

Στον Καστανιώτικο κάμπο υπάρχει ο «οβρός του Δημητρακάκη».

Όγοιος και όγειος: σημαίνει όποιος και όποιος.

Στο χωριό, όταν ήθελαν να πουν πως κάποιος έχει αξία και δεν είναι τυχάρπαστος, έλεγαν «δεν είναι όγοιος κι όγειος». Οι λέξεις ακούγονταν από Καστανιώτισσες στη ρούγα, όταν παραδέχονταν την αξία κάποιου.

Τη λέξη καταγράφει ο Κοραής στα «Άτακτα» όπου γράφει συγκεκριμένα πως το όγειος και όγοιος είναι συνώνυμο του όποιος, όστις, όστις και προέρχεται από το **οίος** της Ιωνικής γλώσσας διαλυμένο στο **οίος**. Το δε οίος εκφωνούμενο ως δισύλλαβο, γέννησε πρώτα το όγιος και έπειτα τις άλλες βάρβαρες γραφές.

Ορτ: ορτ, παράγγελλε στο άλογο ο ιδιοκτήτης του, (έφιππος ή πεζός) κι εκείνο υπάκουε.

Ένα παράγγελμα αποκλειστικά για τα άλογα που ακουγόταν στους παράδρομους της αγοράς, κάθε Δευτέρα που γινόταν το παζάρι στην Καστανιά ή στα σαμαράδικα όταν τα καλιγώνανε. Το ίδιο πρόσταγμα ακουγόταν στο δρόμο για τον κάμπο και τα χωράφια.

Στο Μέγα Ετυμολογικό καταγράφεται το αρχαίο ρήμα **όρω**, που σημαίνει διεγείρω, ο παθητικός παρακείμενος **ώρται**, το ρηματικό όνομα **ορτός** και από εκεί το ρήμα **ορτώ**.

Από εκεί προέρχεται το ρήμα **ορτίζω** και **ορταλίζω**.

Κατά τον Αριστοφάνη η λέξη **ορταλίζω** σημαίνει κυρίως την προσπάθεια των μικρών παιδιών να σηκωθούν προς τα επάνω (ορούειν εις ύψος), αλλά γινόταν κατάχρηση της λέξης και για οποιαδήποτε άλλη κίνηση.

Και στον Ησύχιο θησαυρίζονται λέξεις από την ίδια ρίζα: όρσο= εγείρου, ορτάλιχοι= οι νεοσσοί που δεν πετούν κανονικά αλλά ορταλίζουν ή και είδος αλεκτρούνων, ορτός και ορτή (=εορτή), ορσομένη (=διεγειρο-

μένη), ορσοθύρα= η πόρτα που οδηγεί στο υπερώο, ορσιπετής= αυτός που πετάει ψηλά.

Από το ρήμα ὀρω παράγεται το ορύω, ορνύω, ὀρνυμι και και ὀρσεο, ὀρσομαι. Από την ίδια ρίζα προέρχεται το **ὄρος** (=βουνό) που εκτείνεται σε ύψος, αλλά και **κονιορτός** (κόνις+ ορτός) =ή έγερση σκόνης.

Επίσης από το ὀρνυμι το ουσιαστικό ὀρνιθες που αρχικά αφορούσε όλα τα πτηνά, ενώ στη συνέχεια η λέξη αφορά την ὀρνιθα (=κότα).

Στην Καστανιά η γιαγιά Β.Π. όταν ο εγγονός της προσπαθούσε να ανασηκωθεί για να περπατήσει, έλεγε «κοταρίζει».

Ούζο: είναι το γνωστό οινοπνευματώδες ποτό ελληνικής κατασκευής, από την ανάμειξη καθαρής αλκοόλης, με νερό και αιθέρια έλαια (αντί για γλυκάνισο και μάραθο). Το βαρέλι λοιπόν που στάλθηκε από τον Τύρναβο στη Μασσαλία, έγραφε απ' έξω **uso Massalia** δηλ. για χρήση της Μασσαλίας και από την ετικέτα ένδειξη στο βαρέλι ονομάστηκε ούζο το ποτό που είχε μέσα (Δρανδάκης, Ανδριώτης, Ελευθερουδάκης, Μπαμπινιώτης ο οποίος αναφέρει και άλλη άποψη, ότι πιθανόν προέρχεται από την τούρκικη λέξη **uzum**, σταφύλι).

Παξιμάδι, μεσαιωνικά **παξαμάδιον**, **παξιμάδιον**, **παξαμάς** (το φρυγανισμένο ψωμί).

Η λέξη προέρχεται από το όνομα του **Πάξάμου**, αρτοποιού, μαγείρου τον 1^ο μ.Χ. αιώνα. Ο Πάξαμος ή Παξαμάς είναι αρχαίος γραμματικός από τους λογίους, ο οποίος έγραψε πολλά συγγράμματα, όπως «Οψαρτυτικά κατά στοιχείον λφαβητικώς», «Βαφικά», «Γεωργικά» κ.λπ.

Πιθανόν είναι ο εφευρέτης του δίτυρου άρτου δηλ. του ψωμιού που ψήνεται δύο φορές και από αυτόν πήρε το όνομα παξαμίς, παξαμάτης, παξαμάτιον, παξιμάδιον.

Παρατσούκλι και τσουκλάκι. Στη δεκαετία του '60 και '70 οι γυναίκες κεντούσαν με μανία και αγόραζαν κλωστές ελέφαντος και μουλινέ σε **τσουκλάκια** (δηλ. ματσάκια, τσουκλί, τσυκλί).

Ο Ελευθερουδάκης στο λήμμα **τσουκλί** γράφει: δέσμη νήματος, κυκλί. Η κλωστή τυλιγόταν σε μικρούς κύκλους, **κυκλάκια** και με τσιτακισμό (μετατροπή του κ σε τσ), τσυκλάκια. Τα νήματα για πλέξιμο τυλίγονταν

σε μεγαλύτερους κύκλους και πιθανόν η λέξη **κούκλα** (νήματος) να προήλθε από το μεγεθυντικό **κύκλα** και κατά παρετυμολόγηση κούκλα που δεν έχει καμία σχέση με την πλαγγόνα, το παιχνίδι των κοριτσιών.

Το τύλιγμα του νήματος λεγόταν **αναπηνισμός**, μια λέξη που χρησιμοποιόταν στο κουκούλι της μετάξης. Τα γνέματα για τον αργαλειό τα τύλιγαν στην ανέμη, σε κούκλες που τις έλεγαν θηλιές και σε αυτήν την κατάσταση τα έβαφαν.

Τώρα το **παρτσούκλι** είναι το **παρώνυμο** γύρω από το **επώνυμο** (παρακύκλιο> παρατσύκλιο> παρτσούκλιο> παρτσούκλι) που αποδίδει επιτυχημένα κάποιο χαρακτηριστικό ενός ατόμου ή μιας οικογένειας, και τους ξεχωρίζει από ομώνυμους συμπολίτες τους.

Παραχαλιάζω: βρίσκομαι σε κατάσταση νωθρότητας και αδράνειας, παραλύουν οι σωματικές και διανοητικές μου δυνάμεις, αποβλακώνομαι.

Το β' συνθετικό είναι η αρχαία λέξη **χάλις –ιος**, που κατά το λεξ. Liddell Scott σημαίνει **άκρατος οίνος**. Θησαυρίζονται οι λέξεις χαλίκρητος, χαλιδοφόρος χαλιμάς.

Χαλίφρων είναι ο ελαφρώς σκεπτόμενος, ο απερίσκεπτος, ο χαύνος, ο ενδοτικός, «ο μεμηνώς και έχων χαλασμένας τας φρένας» δηλ. που βρίσκεται σε κατάσταση μανίας και έχουν χαλάσει τα μυαλά του.

Χαλιφρονέω έχω χαλαράς τας φρένας, είμαι ηλίθιος. Χαλιφροσύνη είναι η απερισκεψία, η αφροσύνη. Χαλίκρητος οίνος είναι ο άκρατος που δεν έχει αναμιχτεί με νερό.

Κατά τον Χόφμαν **χαλί-κρατος** οίνος στην Αττική διάλεκτο και **χαλίκρητος** στην ιωνική. Επίσης **ακροχάλιξ** ο ελαφρώς μεθυσμένος

Κατά τον Σουίδα χαλίκρητος ποτός είναι ο οίνος που χαλάει το μυαλό και χαλίμα είναι η πόρνη από του «χαλάσθαι το σώμα» από μέθη ή μανία.

Κατά τον Ησύχιο «χαλίφρονας, παράφρονας, μαινομένης, βέλτιον δε τας καταφερείς και κεχαλασμένας προς συνουσίαν υφ' ηδονής». Ο Ησύχιος επίσης μνημονεύει και το χαλιστός εκ του χαλάω.

Στο λεξικό Μπαμπινιώτη της ΝΕΓ η λέξη **χάλι** ετυμολογείται από την τούρκικη **hal**.

Παραχαλιάζει κάποιος από τη υπερβολική ζέστη ή από την ελαφριά μέθη ή από τη χρήση ναρκωτικών, αποχαυνώνεται.

Χαλίφρων, κυρίως ὁ ἐν μέθῃ ἀΦρσίνων· χάλις γὰρ ὁ ἄκρατος οἶνος, παρὰ τὸ χαλᾶν καὶ ἀνιέναι ἄραρυίας τὰς Φρένας· ἢ ὁ εὐήθης, παρὰ τὸ κεχαλαῶσθαι τὰς Φρένας· καὶ τὰς βιάκχας χαλιμάδας ἔλεγον, τὰς χαλωμένας πρὸς συνουσίαν· καὶ χαλιμάζειν ἔλεγον, τὸ περὶ τὰς συνουσίας πείθεσθαι· καὶ καγχαλίζειν, ἀπὸ τοῦ χαλᾶν τὰς Φρένας πρὸς τὸ πάθος, καὶ ἀπὸ τοῦ χάλις ὁ οἶνος.

Υπάρχει μία νοηματική διασύνδεση με τη λέξη χαυδώνω> χαβδώνω και χαβδαλιάζω (=κάθομαι γύρω στη φωτιά με τα πόδια ανοικτά και πα-ραχαλιάζω).

Για τους λάτρεις της αρχαίας γλώσσας παραθέτω αυτούσιο το λήμμα από το λεξικό Μουσούρου.

Πασπαλιάρης: όταν αλέθανε στο μύλο ήτανε ένα παιδί βοηθός, το μυλωνόπουλο, που δεν πληρωνότανε αλλά μάζευε την πάσπαλη, τη σκόνη που σηκώνότανε κατά το άλεσμα και καθότανε στις άκρες.

Πιθανόν να προέρχεται από την αρχαία λέξη παιπάλη, που σήμαινε το λεπτότατο αλεύρι από στάρι, κριθάρι, κεχρί κ.ά.

Επιπάσσω σημαίνει πασπαλίζω και επίπαστος είναι ο πασπαλισμένος. **Επίπαστον** είναι είδος πλακούντα (πίτας) πασπαλισμένου με καρυκεύματα κυρίως αλμυρά (Ηρόδοτος, Λουκιανός, Θεόκριτος, Πλάτων, Αριστοφάνης).

Ο Όμηρος αναφέρει πως έβαζαν στα τραύματα θεραπευτικά φάρμακα σε σκόνη, «οδυνηφата φάρμακα πάσσων, επιπάσσων». Και όταν κάποιος κοιμόταν ελάχιστα ή καθόλου έλεγαν μεταφορικά «ουδέ πασπάλην ύπνου».

Στο χωριό όταν έπεφτε λίγο χιονάκι (πασπαλιστό) λέγανε «ρίνει πασπάλα».

Αλλά και στη ζαχαροπλαστική χρησιμοποιείται ο όρος πασπαλίζω ή ρίχνω πασπαλιστά.

Στη Λακωνία κατά τον Κορύλλο έφτιαχναν σύγγλινο με αυγά (καγιανά, χοιρνοκαγιανά). Οι φτωχότεροι έφτιαχναν **πασπαλά**. Έβαζαν σε τηγάνι κομματάκια παστού (τον εξωτερικό λιπώδη ιστό), προσθέτανε δυο χουλιάρια λίπος, ανάλογο νερό και όταν άρχιζαν να βράζουν πασπάλιζαν σιγά σιγά με αλεύρι και ανακάτευαν συνέχεια μέχρι να γίνει ένας πηχτός

χυλός και να τρώγεται με το πιρούνι. Όσοι δεν είχαν κρέας και λίπος φτιάχνανε πασπαλά μόνο με λάδι και νερό, δηλ. χυλό.

Οι Λατίνοι το λεπτό αλεύρι που ήταν άχνη το έλεγαν **pollen**. Οι σημερινοί Ιταλοί φτιάχνουν πολέντα (δηλ. πασπαλά) με αλεύρι, λάδι, νερό κι αλάτι. Προτιμούν καλαμποκάλευρο και σερβίρουν με παρμεζάνα.

Παστρεύω: σημαίνει καθαρίζω, αφαιρώ τη βρωμιά, (πάστρα, παστρίκος, παστρέψου, παστρικοθοδώρα).

Σύμφωνα με το λεξικό Μπαμπινιώτη, προέρχεται από το ρήμα **σπαρτεύω** (με αναγραμματισμό) που σημαίνει καθαρίζω με σκούπα από σπάρτο. Από το σπάρτο έφτιαχναν σάρωθρα, σκοινιά, ντορβάδες, είδη πλεκτικής και από τις ίνες των κλαδιών κλωστική ύλη. Ο Πλίνιος αναφέρει πως οι Ισπανοί ποιμένες από ίνες σπάρτου κατασκεύαζαν τα ενδύματά τους.

Το σπάρτο αναφέρεται στον Όμηρο, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Αριστοφάνη, Πολυδεύκη, Διοσκουρίδη κ.α. Φαίνεται πως ο θάμνος ευδοκίμει στις Μεσογειακές χώρες. Ο γνωστός θάμνος ομορφαίνει τις διαδρομές στα χωριά της Πάνω Ρίζας και πριν μερικές δεκαετίες, οι γυναίκες επεξεργάζονταν τα σπάρτα, και μετά από κοπιαστική διαδικασία έφτιαχναν σκοινιά και ντορβάδες.

Πατσιούρω και **πατσιουρομύτα:** μια βρισιά που εκσφενδονίζονταν χωρίς δεύτερη σκέψη και στηλίτευε πιθανά σωματικά ελαττώματα. Όπως, ζερβοκούταλος, στραβοπόδαρος, καμπούρης, αυτιάγγουρας, στραβαρίδης έτσι και πατσουρομύτης.

Η λέξη προέρχεται από την αρχαία λέξη **πατζός** που σήμαινε σιμός αυτός που έχει πλακουτσωτή μύτη.

Ο Μοσχόπουλος στο έργο του «Περί σχεδών» γράφει: «σιμός ο την ρίναν έχων συνιζηκυϊαν και μη κρεμαμένην» δηλ. αυτός που η μύτη του έχει πάθει συνιζήση και δεν κρέμεται... Από εκεί είχαν προκύψει κύρια ονόματα (όχι χαϊδευτικά), Σίμων και Σίμος.

Ο πατζός γινόταν συνήθως από ατυχήματα. Ένας συμπατριώτης μου αγαθιάρης, ταξίδευε με τον μουτζούρη Αθήνα-Κόρινθο. Έχοντας την αγωνία μη χάσει τη στάση και φτάσει στο Ξυλόκαστρο, το είπε στον ελεγκτή ο οποίος τον καθησύχασε.

- Μην ανησυχείς, όταν είναι θα φωνάξω. Λίγο πριν από τον σταθμό, το τρένο έκοψε ταχύτητα και ο «καποτρένος» φώναξε μακρόσυρτα, Κό ρι νθοος. Ο φίλος μας φοβούμενος μη δεν προλάβει, πήδησε από το τρένο,

έπεσε με δύναμη μπρούμυτα και η μύτη του έγινε ίσιωμα. Από τότε έμεινε πατζός, μίλαγε με τη μύτη (ένρινα), μέχρι που πέθανε πριν από τριάντα χρόνια περίπου

Πεδικλώνω (πεδουκλώνω, μπουρδουκλώνω): δένω από το πόδι το ζώο, ώστε να μην απομακρύνεται.

Η λέξη προέρχεται από το **πέδουκλον**, **pendungula** (ungula pedis) που είναι ο δεσμός του ποδιού.

Το ungula είναι η γνωστή ίγκλα, ο ζυγός που συνδέει είτε είναι από δέρμα ή από σίδηρο. Τα ζωντανά τα έδεναν με τριχιά από το πόδι, δηλαδή τα πεδούκλωναν, αλλά και στους κατάδικους έβαζαν σιδερένια αρπάγη στα πόδια για να μειώνεται η ελευθερία κίνησης. Επίσης το ξύλο με το οποίο δεσμεύονταν οι κακούργοι στα πόδια λεγόταν ποδοκάκη, ποδοστράβη και ποδοστράκη.

Σημασιολογικά συγγενεύει με το **συδιπλώνομαι** που μπερδεύ τα πόδια μου σε ελάχιστο χώρο.

Το **μπερδεύω** βγαίνει από το **εν** (επί τόπου) + **περί** (γύρω) + **δεύω** (κουνάω). Στη συνέχεια έγινε σύμφυρση του πεδουκλώνω με το εμπεριδεύω (μπερδεύω) και προέκυψε το μπουρδουκλώνω. Και ένα σχετικό απόσπασμα “...ο δε κουρίσης είχε φοράδα πάνυ θαυμαστήν προτρέχουσαν μετά του ανέμου, μετά δύο ζυγίων σιδήρων πεπεδικλωμένων” (ο δε κουρίσης είχε μια αξιοθαύμαστη φοράδα που έτρεχε με τον άνεμο και είχε στα πόδια δυο σιδερένιους ζυγούς).

Περικοπά -περικοπά: σημαίνει πηγαίνω γύρω-γύρω από τις άκρες του οικισμού, διέρχομαι από ατραπούς (δρομάκια) και όχι από τον ευθύ ή κεντρικό δρόμο.

«Εβγήκα περικοπά και απερικοπώτερα». Επίσης **κοπός** είναι ο δρόμος που ανοίγεται μετά από σφοδρή χιονόπτωση που διακόπτεται η συγκοινωνία και δυσκολεύεται η μετακίνηση. «Ανοίξτε κοπό να πάμε στην εκκλησία».

Η λέξη θησαυρίζεται στην «Περисυναγωγή γλωσσικής ύλης και εθίμων» του Π. Παπαζαφειρόπουλου.

Πετσούρι: έτσι λένε στην Καστανιά το μικρό χωράφι.

Ο Φ. Κουκουλές στο έργο του «Βίος των Βυζαντινών» αναφέρει με

την ίδια σημασία **πετσίν χωράφιν**.

Η μεσαιωνική λέξη **πετσίν** προήλθε ή από την ιταλική λέξη **pezza** που σημαίνει κομμάτι, ή από την αρχαιοελληνική λέξη **πέσκιον**, υποκοριστικό του **πέσκος** [=δέρμα, φλούδα, κομμάτι υφάσματος (ίσως από το πέσκιον βγαίνει το **πεσκίρι**, ύφασμα με το οποίο στρώνουν την πινακωτή, αν και τα λεξικά γράφουν πως το πεσκίρι είναι τούρκικη λέξη)].

Πετσώνω= α) μπαλώνω με πετσί τα φθαρμένα μέρη των παπουτσιών στο επάνω μέρος, ράβοντας με κηρωμένη κλωστή (σφήκωμα). β) ντύνω με δέρμα το κάτω μέρος των παπουτσιών, σολιάζω. γ) ενισχύω το πέλημα του τσαρουχίου ράβοντας κάττυμα (=παχύ δέρμα), κοινώς πέτσωμα, σόλα, πάτο.

Πέτσωμα γενικά είναι η επένδυση ή επικάλυψη μιας επιφάνειας με δέρμα, ντύνω με πετσί. Πέτσωμα κατά τον Ελευθερουδάκη, είναι το πέλημα του υποδήματος, η σόλα. Πετσώματα λέγονταν τα χρηματικά ποσά που κατέβαλλαν οι κυβερνήσεις στα ανταρτικά σώματα την εποχή της δράσης τους στους ακήρυχτους κατά της Τουρκίας πολέμους (1867-1879). Οι οπλαρχηγοί ζητούσαν συνέχεια χρηματικές χορηγίες για την προμήθεια πετσωμάτων για τα τσαρούχια των ανταρτών.

Η λέξη προσέλαβε πολιτική σημασία και διατηρήθηκε επί μακρόν, σημαίνοντας χρηματικές χορηγίες για ύποπτες ή επισφαλείς υπηρεσίες.

Πέτσωμα στη ναυτική γλώσσα λεγόταν το ντύσιμο του καραβιού για να εξασφαλίζεται η στεγανότητα και στη γλώσσα των οικοδόμων το στρώσιμο των σανιδιών (καλούπωμα) πριν ρίξουν τα τσιμέντα.

Πιλαλώ και **πιλαλίσκομαι**: Στο Liddell Scott το **επιλαλώ** σημαίνει αντιλέγω, λέω εναντίον, λoidωρώ, φλυαρώ ομιλώ εναντίον κάποιου. **Λαλώ** σημαίνει προωθώ τα ζώα να προχωρήσουν, φλυαρώ χωρίς μέτρο με τρόπο αγενή και παράλογο. Η πρόθεση επί σημαίνει αμέσως μετά και εναντίον.

Κατά το Ποντιακό λεξικό το πιλάλημα είναι η καταλαλιά, από φθόνο που μπορεί να συνεπάγεται και βασκανία. Επιλαλώ εναντίον κάποιου με αποτέλεσμα το πιλαλητό, το τρεχαλητό.

Σύμφωνα με το γλωσσικό ιδίωμα Κρήτης, **λαλητός** λέγεται αυτός που οδηγείται χωρίς τη θέλησή του, ο σπρωχτός «*τονε φέρανε λαλητό*». Τον πηγαίνουν βρίζοντας και αυτός τρέχει για να ξεφύγει. Λαλώ το ζώο ση-

μαίνει το παρακινώ να προχωρεί πιο γρήγορα π.χ. «*λάλιε το μουλάρι να φτάξουμε στο χωριό πριχού μουντίσει*».

Ο Κοραΐς υποστηρίζει πως το πιλαλώ προέρχεται από το μεσαιωνικό **επιλαλώ**. Με δεύτερο συνθετικό το λαλώ που σημαίνει ομιλώ, φλυαρώ, ηχώ, προφέρω άσημες φωνές για να επιταχύνω τη βάδιση ενός ζώου π.χ. «*λάλει τον γάιδαρο*». Από το σύνθετο επιλαλώ γεννήθηκε το χυδαϊκό πιλαλώ και όχι πηλαλώ, που σημαίνει τρέχω όχι μόνο σαν υπότης (καβαλάρης) αλλά και πεζός.

Στο λεξικό νέας ελληνικής γλώσσας Γ. Μπαμπινιώτη **πηλάλα** και **πιλάλα** είναι το γρήγορο τρέξιμο, η τρεχάλα. Στο ετυμολογικό λεξικό Ανδριώτη **πηλάλα** είναι ο καλπασμός από το ρήμα **πηλαλώ**, **πηλάλημα** και **πηλαλητό**. Το γράφει με ήτα χωρίς να το ετυμολογεί. Ίσως το συνδυάζει με τον **πηλό**, τη **λάσπη**, «*κόψε λάσπη*» δηλαδή φύγε γρήγορα.

Πλεύρο: το πλεύρο (και όχι το πλευρό) είναι το σακί που φορτώνανε οι γεωργοί στο γαϊδουράκι τους για να μεταφέρουν καρπούς από το χωράφι (ελιές, αραποσίτι, στάρι, βρώμη, λούπινα κ.ά.).

Το πλεύρο αποτελούσε και μονάδα μέτρησης. Υπολόγιζαν με τα πλεύρα, πόσες οκάδες καρπού εισοδέψανε.

Σίγουρα η λέξη ετυμολογικά σχετίζεται με το **πλευρό**, αλλά εδώ φαίνεται καθαρά, πώς με την αλλαγή του τόνου φορτιζόταν η λέξη διαφορετικά και έπαιρνε μία ειδική σημασία.

Ο Διονύσιος Πύρρος στην Βοτανική Πρακτική γράφει: «*Η πλευρίτις είναι μία φλόγωσις της πλευρας (σακούλας) ήτις κρατεί τον πνεύμονα μέσα της*». Πρόκειται για τον υπεζωκότα υμένα, το σακούλι δηλαδή που επενδύει εσωτερικά τον θώρακα και προστατεύει τους πνεύμονες. Όμως **πλεύρες** λένε οι γεωργοί και τα επικλινή σημεία των χωραφιών. Η πλευρη και οι πλεύρες δυσκόλευαν τους γεωργούς στο ξάνοιγμα των χωραφιών, στο όργωμα και στη συγκομιδή.

Ποτονός: στα σπίτια με τις κεραμοσκεπές, υπήρχε στο ξύλινο ταβάνι ένα άνοιγμα, ένα πορτάκι στην ουσία που οδηγούσε στον χώρο ανάμεσα στα κεραμίδια και το ταβάνι. Στον ποτονό έβαζαν τις καλαμωτές για να ανασταίνουν τους μεταξοσκώληκες.

Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, όταν ήρθαν οι Γερμανοί στο χωριό, έκρυσαν τα κορίτσια στον ποτονό για να μην τα εκμεταλλευτούν οι

κατακτητές.

Στην Ιλιάδα υπήρχε συχνά η πρόθεση **ποτί** που σήμαινε προς. Κατά τον Χόφμαν **ποτή** ή **πότημα** είναι η πτήση, το πέταγμα, **ποτηνός** και **ποτανός** είναι η πτήση, η ανύψωση, και τα αντίστοιχα ρήματα ποτέομαι, ποτάομαι και πέτομαι. Είναι πιθανή η ετυμολόγηση της λέξης ποτονός από το **ποτάομαι-πέτομαι** που σημαίνει κίνηση προς τα άνω, σε αντίθεση με τον καταρράκτη (το άνοιγμα στο ξύλινο πάτωμα με σκάλα) που οδηγούσε προς τα κάτω.

Στο Μέγα Ετυμολογικό και στον Σουίδα υπάρχει ο τύπος **ποτινίσσεται** που σημαίνει προσέρχεται, ανάκειται με α' συνθ. την πρόθεση ποτί (=προς).

Ο Ησύχιος έχει εκφράσεις «ποτί φύλα» προς τα έθνη, «ποτί γαίη» προς την γη, «ποτιδέγμενος» προσδεχόμενος.

Στα Τζουμέρκα μαρτυρείται η λέξη ποτονός και σε μερικά ιδιώματα της Ηπείρου σώζεται ως πότανος.

Ο Στεφ. Κουμανούδης στη συναγωγή αθησαύριστων λέξεων περιλαμβάνει τριάντα πέντε λέξεις με α' συνθετ. το **ποτί**=προς (π.χ. ποτέμιξε= προσέμιξε, ποτικεφάλαια= προσκεφάλαια, ποταπέδωκε= προσαπέδωκε, ποταγορεύοντι= προσαγορεύοντι).

Ο Χρ. Τζιτζιλής συνδέει τον ποτονό με τις λέξεις **ποταμός, πότανος, potori, potan**. Στην Ήπειρο, την Εύβοια, Θάσο, Τσακωνιά και Πιερία με ανεπαίσθητες παραλλαγές, ποταμός λέγεται το μεγάλο δοκάρι της στέγης όπου στηρίζονται όλα τ' άλλα και λέει: «Παρά τη φωνητική ταύτιση της λέξης μας με το ποταμός της κοινής, είναι δύσκολο να δεχτούμε κοινή προέλευση για τις δυο λέξεις. Το σημασιολογικό χάσμα που τις χωρίζει μας αναγκάζει να αναζητήσουμε αλλού το έτυμο του ποταμός, δοκάρι. Στην Ήπειρο (Τσουμέρκα) μαρτυρείται η λέξη ποτονός με τη σημασία «οροφή χωρίς σανίδωμα». Η ίδια λέξη απαντά στην Κυνουρία και στην Τεγέα με τη σημασία «σωρός ξύλων που τοποθετούνται στην αυλή».

Ο Κ. Ρωμάιος σωστά ανάγει τη λέξη ποτονός στο μεσν. **υπότονον** «tabecula mediana tectum intersecane» για το οποίο μας πληροφορεί πως σώζεται σε μερικά ιδιώματα της Ηπείρου ως πότανος». Και συνεχίζει «Στην κουτσοβλαχική απαντούν οι λέξεις *pòtan* («(grande) routre, plafond» και *rotane* «grande routre», ενώ στα βουλγαρικά ιδιώματα μαρτυρούνται οι τύποι *rotun* «ξύλινο πάτωμα του σπιτιού» καί *roton* α) πάγκος στο σπίτι, β) ταβάνι, γ) πάτωμα, δ) ανοιχτό δωμάτιο στον επάνω όροφο μπρο-

στά από τα άλλα δωμάτια και ε) μάντρα για ζώα».

Ο Τ. Parahagi ανάγει τα κουτσοβλαχικό **pòtan** και **potane** στο βουλγαρικό **poton**, ενώ η Μ. F. Bairova συνδέει το βουλγαρικό **rotun** με το ελληνικό πάτωμα.

Κατά τη γνώμη μου τα βουλγαρικό **pòton** και **pòtun** παράγονται από το ελληνικό (υ)πότονο, ενώ τα κουτσοβλ. **pòtan** και **rotane** ανάγονται στο διαλ. πότανος. Από το πότανος με τροπή ν}μ, πού πιθανότατα οφείλεται σε παρετυμολογική επίδραση της λ. πόταμος, διαλ. τύπο του ποταμός, έχουμε το πόταμος που γίνεται ποταμός κατά τα ομώνυμα πόταμος-ποταμός».

Πόχα: συρματένιος φράχτης δικτυωτός, με τον οποίο φράζονται ιδιοκτησίες. Η λέξη προέρχεται από το **υπέχω**.

Από την ίδια ρίζα η λέξη απόχη με την οποία κυνηγούσαν πεταλούδες ή έπιαναν ψάρια (υποχή, απόχιον, απόχιν και απόχι). Όταν μια γυναίκα σαγήνευε έναν άντρα, έλεγαν «και πιάνει σε στα δίχτυα της σαν ψάριν με τ'απόχιν».

Ο Οππιανός στα «αλιευτικά» αναφέρει πως με δίχτυα περιέφραζαν τόπους («υποχαί, κυρίως δίκτυα περιφράττοντα και επέχοντα τόπους»).

Το απόχι είναι παχύ δίχτυ προσαρμοσμένο σε ισχυρή κυκλική σιδερένια στεφάνη και στηρίζεται στην άκρη κοντού (μικρού κονταριού).

Κατά τον Ανδριώτη είναι η μεσν. λέξη **απόχη<υποχή** και υποχή από το ρήμα υπέχω, που σημαίνει κρατώ από κάτω ή κρατώ ένα αγγείο κάτω από ένα άλλο που στάζει. «Υπέχω τον μαστόν» λέγεται για τη μητέρα που παρέχει τον μαστό της στο βρέφος για να το θηλάσει.

Τον προηγούμενο αιώνα που τα χωριατόπαιδα πίνανε γάλα από το μαστάρι της γίδας και ρουφάγανε το αυγό από το κοτέτσι, ένας μικρός έβαλε το χέρι του στην πόχα και έπιασε ένα αυγό που ήταν δίπλα στον φράχτη. Προσπάθησε να βγάλει τη γροθίτσα του, δεν μπορούσε κι έκλαιγε. Οι μεγάλοι προσπάθησαν να τον βοηθήσουν αλλά μάταια. Φώναξαν λοιπόν έναν συνομήλικό του που τον ρώτησε: “-Πάκα ή γόσο; -Γόσο, -Άσε γόσο, κάνε πάκα”.

Γρόνθος ήταν με το αυγό και πλάκα χωρίς αυτό. Έκανε πλάκα το χέρι του και άφησε το αυγό από την άλλη μεριά της πόχας.

Πρινοκόκκι, κρεμέζι= κόκκος ο βαφικός: Είναι έντομο που ζει παρσιτικά στα πουρνάρια και κυρίως στη δρυ την κοκκοφόρο. Το γονιμο-

ποιημένο θηλυκό προσκολλάται στα φύλλα του δέντρου εναποθέτει τα αυγά του και πεθαίνει.

Το ξερό σώμα έχει μέγεθος μπιζελιού και συλλέγεται το Μάιο προτού εκκολαφθούν τα αυγά. Η συλλογή γίνεται το πρωί και ταυτόχρονα με την ανατολή του ηλίου. Μετά τη συλλογή των ξερών εντόμων τα επεξεργάζονται με χημικές ουσίες για να πετύχουν διάφορα χρώματα (φαιοϋποκίτρινο, ιώδες, κεραμέρυθρο, μελανό κ.λπ.).

Άλλοτε ο κόκκος ο βαφικός χρησιμοποιούνταν ευρέως στη βιομηχανία χρωμάτων, και μάλιστα τον χρησιμοποιούσαν για να βάφουν τα φέσια.

Ο εμπορευόμενος τον κόκκο τον βαφικό, κοινώς **πρινοκόκκι**, λεγόταν **πρινοκοκκάς**.

Πρόβατο: είναι η αρχαία λέξη **πρόβατον**, ρηματικό επίθετο από το ρήμα **προβαίνω**= προχωρώ, βαδίζω (βαίνω βατός και προβαίνω πρόβατον).

Με τη γενική έννοια **πρόβατα** καλούνταν όσα βάδισαν, κινούνταν, σε αντιδιαστολή με τα ακίνητα που κατείχε κάποιος και λέγονταν **κειμήλια** (από το ρήμα κείμαι).

Σύμφωνα με το Μέγα Ετυμολογικό Λεξικό, πρόβατο είναι ό,τι προβαίνει, βαδίζει προς τα εμπρός, δηλαδή κάθε τετράποδο βόσκημα.

Στον Όμηρο υπάρχει η φράση «*κειμήλιά τε, πρόβασίν τε*» = κινητά και ακίνητα πλούτη.

Στην Κεφαλονιά έλεγαν «*όποιος δεν έχει γαμπά, προβατεί και λέει μπα!*». Δηλ. όποιος δεν έχει χοντρό επανωφόρι περπατάει στο ψύχος του χειμώνα και υποφέρει. Επίσης σε λαϊκό παραμύθι υπάρχει η διατύπωση προβατώντας, προβατώντας, που σήμαινε περπατώντας, «*δρόμο παίρνει δρόμο αφήνει*».

Πρόγκα: η αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με κραυγές ή θορύβους, ομαδικός χλευασμός.

Η λέξη **προγκάω** χρησιμοποιείται στην κυριολεξία για ζώα και για την ακρίβεια στα γαϊδουράκια, γιατί το ρήμα είναι σύνθετο από την πρόθεση **προ** και το ρήμα **ογκάομαι** που σημαίνει γκαρίζω. Τη λέξη ογκάομαι θησαυρίζουν ο Θεόπομπος ο κωμικός, ο Αριστοτέλης και ο Λουκιανός.

Ογκανίζω, ογκάντσα, ογκηθμός είναι το γκάρισμα του γαϊδάρου. Επειδή βρήκα σε λεξικό πως το προγκάω είναι αγνώστου ετύμου, και έχοντας την πεποίθηση πως οι άνθρωποι του χωριού συνειδητοποιούν καλύτερα τη λαϊκή γλώσσα, αισθάνομαι την ανάγκη να διηγηθώ ένα περιστατικό που συνέβη το 1955 περίπου.

Ήταν καλοκαιράκι και τα γυναικόπαιδα ετοιμάστηκαν να πάνε στο ξωκκλήσι που γιόρταζε στο βουνό. Ήταν του Αϊ-Λιός. Δανείστηκαν το γαϊδουράκι από τη γειτόνισσα τη Μαλώ (Μαριγώ), φόρτωσαν το καλάθι με φαγώσιμα (αυγά βραστά, τυρί, ελιές, ψωμί), στρωσίδια να απλώσουν για το μεσημεριανό υπαίθριο φαγητό και έβαλαν το μικρό κοριτσάκι του σπιτιού στο σαμάρι. Το γαϊδουράκι τρόμαξε από κάποιο θόρυβο, τσίनिξε, κλώτσησε με τα πισινά πόδια, και άρχισε να τρέχει σαν τρελό μπροστά (**προ**), γκαρίζοντας (**ογκα-νίζοντας**), με λίγα λόγια **πρόγκηξε**.

Ραβανίζω: σημαίνει καθοδηγώ το άλογο σε ραβάνι (πλαγιοτροχισμό).

Οι λέξεις **ραβάνι, αραβάνι, ραβανιάρικο** (άλογο), **ραβανισμός**, ακούγονταν στο πανηγύρι του Αγιο-Μάμα, όταν οι τσαμπάσηδες αγόραζαν και πουλούσαν άλογα.

Επίσης η αείμνηστη Ελένη Κάντζια σε αυτοβιογραφικό της σημείωμα έγραφε: “Όταν ήμουν α δέκα χρονών, ραβανίζα το άλογο στα λιβάδια ξεσαμάρωτο, χωρίς καπιστράδα, ενώ κρατιόμουν α από τη χείτη του”.

Πρόκειται για το αρχαίο ρήμα **ραβάσσω, -ττω, ράσσω**, που αναφέρεται στο λεξικό του Ησύχιου, του Φώτιου και στο Liddell Scott με τη σημασία κάνω κρότο βαδίζοντας ή κτυπάω τα πόδια με ρυθμό, προκαλώντας θόρυβο.

Στο λεξικό Ελευθερουδάκη καταγράφεται ως πλαγιοτροχισμός, κοινώς ραβάνι.

Το ραβάνι είναι ταχύς βηματισμός, δίχρονος κατά τον οποίο το άλογο σηκώνει εναλλάξ ένα από τα πλάγια δίποδα (δηλαδή τα σύστοιχα πόδια πρόσθιο και οπίσθιο) τη στιγμή ακριβώς που αποθέτει (κτυπάει) στο έδαφος το άλλο δίποδο κοινώς ραβάνι. Κατά την απόθεση ακούγονται δύο κρότοι σε ένα πλήρες βήμα.

Ο πλαγιοδρομισμός είναι φυσικός στις αρκούδες, καμήλες, καμηλοπαρδάλεις και νεογένητα πουλάρια, ενώ στα άλογα είναι επίκτητος και επιτυγχάνεται με τη συστηματική χρήση πέδων. Η πέδη είναι το **πέδι-**

κλον και από κει παράγεται το γνωστό μας ρήμα **πεδικλώνω** (μπουρδουκλώνω).

Πρόκειται για μεταλλικά δεσμά (ιδέ τροχοπέδη, χειροπέδες κ.ά.).

Το ρήμα **ραβάσσω** και **ράσσω** χρησιμοποιούνταν και στο αρχαίο θέατρο όταν οι ορχηστές χτυπούσαν τα πόδια τους ρυθμικά. Αυτό λοιπόν το ρυθμικό χτύπημα του ποδιού το συνάντησα σε λαογραφική εργασία από την Κωμική της Νάξου, όπου περιγράφεται η δημιουργία ράσινων (μάλινων) υφασμάτων με την επωνυμία “*ρασοπάτι του αναπλιού*”.

Ανάπλι λέγονταν τα κλινοσκεπάσματα της εγχώριας υφαντουργικής, όπου το υφάδι και το στημόνι ήταν από μαλλί ενώ στα άλλα υφαντά το στημόνι ήταν βαμβακερό. Μετά την ύφανση του αναπλιού ακολουθούσε επεξεργασία, το λεγόμενο **ρασοπάτι**, εργασία πολύωρη και κοπιώδης.

Στη Νάξο τύλιγαν το ανάπλι σε ρολό, το τοποθετούσαν ανάμεσα σε δύο σκάμνους (σκαμνιά) τοποθετημένους παράλληλα και τυλιγμένο έτσι ώστε μόλις να χωράει στο μεταξύ τους κενό. Δύο άνδρες ξαπλωμένοι στο έδαφος από το ένα και το άλλο μέρος του αναπλιού πίεζαν και χτυπούσαν με τα πόδια τους το ανάπλι με τρόπο ρυθμικό, ενώ μια γυναίκα έριχνε θερμό νερό.

Η εργασία αυτή συνεχιζόταν για πολλές ώρες. Συνήθως άρχιζε το πρωί και πολλές φορές για να γίνει το ρασοπάτι χρειαζόταν ολόκληρη μέρα. Οι δύο άνδρες οι οποίοι ρασοπατούσαν ελέγοντο **ρασοπατητές**.

Σημ: Το χτύπημα των υφαντών για να γίνουν κρουστά στον “νεροποτισμένο τόπο” της Καστανιάς (μας) γινόταν στη νεροτριβή, και έφτιαχναν ρασοβέλεσα, ράσινα μαξιλάρια, ρασοσέντονα, ράσινα κλινοσκεπάσματα.

Ρασέικα (μία άποψη για την προέλευση του ονόματος): Είναι πιθανόν να ζούσαν σ’ αυτόν το μαχαλά, ρασ(ι)άδες που ύφαιναν ή έβαφαν τα ράσα. Το **ράσο** είναι πανωφόρι υφασμένο με μάλλινο στημόνι και μάλλινο υφάδι. Το υφάσιμό του λέγεται ρασοπάτι και γίνεται με τέσσερα ποδαρικά. Το ράσο έχει manίκια μακριά, κατσούλα (κουκούλα) και έξι κανάλια (λούκια), τρία από την κάθε πλευρά.

Για να βάψουν το ράσο ζεμάταγαν μαλλιά με βραστό νερό και σούρωναν να φύγει η χοντρή βρωμιά. Το νερό που έμενε, η **σαριά**, το άφηναν να κάτσει 12 μέρες και το ξανασούρωναν. Μετά έπαιρναν πλάκες λουλάκι που το έλιωναν και ρίζα από λάπατο, και τα έριχναν μαζί στη σαριά. Βουτάγανε το ράσο και το άφηναν βυθισμένο για 15 μέρες στο υγρό, ξέ-

σκεπο στον ήλιο. Κάθε μέρα έτριβαν το ράσο για να ποτίσει καλύτερα, το έβγαζαν στον ήλιο να λιαστεί, και πάλι μέσα στο νερό.

Το χρώμα που παίρνει το ράσο είναι μπλε σκούρο και δεν ξεβάφει καθόλου. Στο τέλος έβαζαν ένα κομμάτι σκουριασμένο σίδερο για να μην το πειράζει ο σκώρος. Έριχναν και κάτουρο για να μην ξεβάφει η μπογιά (οι πληροφορίες αντλήθηκαν από σπαρτιάτικη λαογραφική εργασία).

Ρηχάνω: χρησιμοποιεί τη λέξη ο Καστανιώτης Γ.Λ. όταν πέφτει το μεσημέρι για έναν υπνάκο. Μάλλον προέρχεται από την αρχαία λέξη **ρήγκω, ρέγχω, ροχαλίζω**.

Ο Κοραΐς έχει τους τύπους ρέγγει, ροχάζει, ρουχαλίζει. Ο Ελευθερουδάκης ρεγχάζω, ρέγχω, το ρογχάζειν είναι το ροχάλισμα κ.λπ.

Η λέξη συναντάται και στην Παλαιά Διαθήκη (φυσικά σε μετάφραση των Ο΄) στην περιπέτεια του Ισραηλινού προφήτη Ιωνά. Όταν ταξίδευε με πλοίο να πάει για να κηρύξει μετάνοια στη Νινευί, μεγάλος κλύδωνας κατέλαβε το πλοίο. Ο κάθε ναυτικός επικαλέστηκε το θεό του και πετούσαν διάφορα σκεύη στη θάλασσα για να ανακουφιστεί το πλοίο από το βάρος. *“Ιωνάς δε κατέβη εις την κοιλίαν του πλοίου και εκάθευδε (κοιμόταν) και έρεγγε (ροχάλιζε). Τότε ήρθε σε αυτόν ο πρωρεύς και του είπε: “Τι συ ρέγγεις; ανάστα και επικαλού τον θεόν σου”.*

Τότε ρίζανε τον κλήρο για να βρουν τον αίτιο της τρικυμίας, ο κλήρος έπεσε στον Ιωνά, τον ρίζανε στη θάλασσα και τον κατάπιε ένα κήτος που μετά από τρεις μέρες τον ξέρασε στην ξηρά.

Ρογός: είναι η υγρασία του εδάφους που είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη των φυτών και ρυθμίζει αγροτικές εργασίες, όπως το πότισμα και το σκάψιμο. *«Πρέπει να σκάψουμε το κτήμα, όσο ακόμη έχει ρογό».*

Στη Σικελία και στη Μεγάλη Ελλάδα **ρογός** είναι η αποθήκη σίτου, τα **«σιτοβόλια»**. Κατά τον Ησύχιο **ρογοί σιτικοί**, είναι οι **σιτοβολώνες**. Στο Λευκαδίτικο ιδίωμα είναι η αποθήκη σιτηρών, είναι το σανιδένιο διαμέρισμα στις αποθήκες όπου αποταμιεύεται ο σίτος. Με την έννοια λοιπόν της αποταμίευσης χρησιμοποιείται η λέξη ρογός και δηλώνει την **αποταμίευση υγρασίας**.

Ρουπάκι: είναι η δημόδης ονομασία είδους δρυός, βελανιδιάς.

Πρόκειται βέβαια για τον γνωστό μας θάμνο που φυτρώνει στα αγρι-

εμένα χωράφια και στους όχτους τους.

Είναι το υποκοριστικό της αρχαίας λέξης **ρωψ**, **ρώπαξ**, **ρωπάς** – **άδος**, και το υποκοριστικό **ρωπάκιον**.

Ρωπεύω, σήμαινε κόβω κλάδους και χαμόκλαδα.

Ρωπήεις ήταν ο κατάφυτος από θάμνους.

Ρωπήια ήσαν τα πυκνά χαμόκλαδα.

Ρωπικός αυτός που ανήκει σε ασήμαντα και ευτελή πράγματα.

Από ρωπούς (δηλαδή κλαδιά θάμνων) έφτιαχναν πλέγματα και σείστρα (βεντάλιες) για να διώχνουν τις μύγες.

Ρωπογράφος αυτός που ζωγράφιζε ανάξια λόγου πράγματα.

Ρωποπερπερήθρα η χυδαία και ποταπή φλυαρία.

Ρωποπώλης ο μικρέμπορος και ρωποπωλείο το κατάστημα ψλικών. Σημειώνεται πως ο ρωπήεις (δηλ. ο κατάφυτος από θάμνους, όπου εύρισκαν καταφύγιο μικρά ζώα) ονομαζόταν και **άγκος**. Ίσως από την αρχαία αυτή λέξη αυτή προέρχεται το **απάγκιο** και το ρήμα **απαγκιάζω**.

Σαϊκώνομαι: ντύνομαι καλά για να μην κρυώσω (σαϊκώθηκα, είμαι σαϊκωμένος).

Κατά το Liddell Scott **σάγος** είναι ο χονδρός στρατιωτικός μανδύας, το **επανωφόρι**. **Sagum** στα Λατινικά, και **sagatus** ο στρατιώτης που τον φορεί.

Κατά τον Ησύχιο **σάγη** είναι η όλη πανοπλία ή περιβόλαιον (περιβολή), το σκέπασμα που εξασφαλίζει αυτόν που τη φοράει. Σύμφωνα με το ελληνοτουρκικό λεξικό της κρητικής διαλέκτου **σάικος** είναι ο βέβαιος και το επίρρημα **σάικα** σημαίνει ασφαλώς, σίγουρα ή μάλλον πιθανόν.

Στην Ποντιακή διάλεκτο υπάρχουν οι λέξεις **σάγκα**, **σαγκώνω**, **σάγκωμα**, **σαγκωμένος**. **Σάγκα** είναι η μεγάλη κλειδαριά ή ο μοχλός θύρας που εξασφαλίζει το κλείσιμό της. Επίσης είναι το τραπέζι το σκεπασμένο καλά από πάνω μέχρι κάτω με κιλίμια και με το μαγκάλι από κάτω ώστε να μη φεύγει η πύρα και να θερμαίνονται οι πέριξ. **Σαγκώνω** σημαίνει κλείνω με την **σάγκα**.

Σάγισμα και **σάισμα** (ή και **σάζιμα** στο χωριό) χειροποίητο υφαντό ρούχο κατασκευασμένο από γίδινο μαλλί, δουλεμένο στο χέρι και πλυμένο στη νεροτριβή. Στη νεροτριβή χτυπιόταν και έπηξε (πύκνωνε) τόσο ώστε δεν μπορούσε να το διαπεράσει η βροχή. Χρησιμοποιούνταν για στρωσίδι ή για την κατασκευή κάπας για τους τσοπάνηδες με την οποία σαϊκώνονταν τις κρύες και βροχερές μέρες.

Σε κάθε περίπτωση κλείνω καλά, καλύπτω καλά, σαϊκώνω.

Σακάτης, σακατεύω: σημαίνει καθιστώ κάποιον ανάπηρο χτυπώντας, τραυματίζοντάς τον, του προκαλώ σοβαρή ή ανεπανόρθωτη σωματική βλάβη.

Ο Φαίδων Κουκουλές στο έργο του «Βυζαντινών βίος και πολιτισμός» (τ. Α, σελ. 96) αναφέρεται στο παιχνίδι «επί τάπητος», το οποίο περιγράφει ο Λιβάνιος και είναι αντιγραφή του ρωμαϊκού παιχνιδιού **sagatio**. Ονομαζόταν έτσι γιατί χρησιμοποιούσαν *sagum* δηλ. στρατιωτικό μανδύα που το ύφασμά του ήταν πολύ γερό ή τάπητα. Ένας μαθητής τοποθετούνταν στον τάπητα τον οποίο κρατούσαν από τα τέσσερα άκρα, τέσσερις συμμαθητές του. Σε κάποια στιγμή τέντωναν βίαια τον τάπητα και πετούσαν ψηλά τον μαθητή, ο οποίος άλλοτε έπεφτε αβλαβής από τον μετέωρο τάπητα, πολλές φορές όμως τον χαλάρωναν εσκεμμένα, χτυπούσε στο έδαφος (τον βροντοχτυπούσαν δηλαδή) και τραυματιζόταν. Ο μαθητής προσπαθούσε να κρύψει το πάθημά του γιατί σύμφωνα με τις σχολικές αντιλήψεις τότε, του έφερνε αισχύνη.

Εγκριτα ετυμολογικά λεξικά αναζητούν τη ρίζα στην τούρκικη λέξη **σακάτ**. Όμως το παιχνίδι **σαγκάτιο** παιζόταν από τους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς, πολύ πριν φανούν στον ορίζοντα οι Τούρκοι και οι παίκτες μερικές φορές σακατεύονταν στην κυριολεξία.

Αυτό το παιχνίδι σε παραλλαγή, το έπαιζαν τα παιδιά στη δεκαετία του '50, τις βροχερές μέρες που δεν μπορούσαν να λασποκυλάνε στους δρόμους. Βάζανε σε ένα γερό ριγέ σεντόνι ένα παιδί και άλλοι τέσσερις (ή στην ανάγκη δύο) κρατώντας από τις άκρες προσπαθούσαν να το(ν) πετάξουν όσο πιο ψηλά μπορούσαν ή το παιδί ξάπλωνε στο κρεβάτι και ανεμίζανε πάνω του το σεντόνι ή πηδάγανε στο σουμιά (κάνανε τραμπολίνο) με δύναμη για να φθάσουν ψηλά και ξεχαρβαλώνανε τους σουμιέδες.

Σαμπούκος, φροξυλιά, φροξυλάνθη, κουφοξυλιά: Από τον Γεννάδιο, τον Θεόφραστο και τον Διοσκουρίδη, ονομάζεται ακτή και σάμβυξ. Εδώ το δέντρο είναι γνωστό με το όνομα φροξυλιά, στη Σπερχειάδα και αλλού είναι γνωστό με το όνομα σαμπούκος ή ζαμπούκος.

Ο Γεννάδιος στηριζόμενος στον Αθήναιο και τον Στράβωνα πιθανολογεί πως το όνομα σαμπούκος συνδέεται με το βαρβαρικό μουσικό όρ-

γανο **σαμβύκη** το οποίο στα λατινικά λεγόταν **sambuca** και αναρωτιόταν μήπως το όργανο σαμβύκη κατασκευαζόταν από ξύλο φροξυλιάς.

Από τον Πλίνιο αναφέρεται μουσικό όργανο που γινόταν από το ξύλο αυτού του δέντρου και πιθανόν το όνομα σαμπούκος να είναι προσαρμογή από την ελληνική λέξη **σαμβύκη**.

Το ξύλο των νεαρών κλάδων του δέντρου είναι μαλακό και ελαφρύ, το ξύλο όμως των παλαιότερων δέντρων σκληραίνει και γίνεται κατάλληλο για την κατασκευή αντικειμένων.

Πριν από 60 χρόνια περίπου ο χυμός των καρπών σαμπούκου ήταν πολύ δημοφιλής στη Δανία επειδή περιέχει πολλή βιταμίνη C. Ο χυμός σαμπούκου έγινε ξανά της μόδας καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν τοπικά και βιολογικά προϊόντα.

Σάρα: α) σωρός από πέτρες στην κοίτη χειμάρρου ή στην πλαγιά βουνού, της οποίας η επιφάνεια καλύπτεται από χαλίκια, με αποτέλεσμα να γίνεται δύσκολη στην ανάβαση.

Σάρα υπάρχει στην πλαγιά πάνω από τον Άγιο Μάμα προς το Καστρί και έτσι ονομάζεται η περιοχή. Επίσης σάρες υπάρχουν στη Λαγκάδα, στη διαδρομή Σπάρτη-Καλαμάτα.

β) συρφετός από κάθε λογής ανθρώπους (μόνο στη φράση «η σάρα η μάρα και το κακό συναπάντημα»).

Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ρήμα **σαρόω**= σαρώνω, σκουπίζω, καθαρίζω. [σάρωμα= σκουπίδι, σάρων= ο αισχρός άνθρωπος, σαρωνίς= η παλαιά δρυς με κουφάλα, σάρωσις= το σάρωμα, σαρωτής= ο σκουπιστής, σάρωτρον= το σάρωθρον, σκούπα].

Σητίζει: στο χωριό λένε συχνά το χειμώνα σητίζει δηλαδή ψιλοβρέχει χωρίς να βλέπουμε ολοκληρωμένες σταγόνες βροχής, σαν να ψιλοκοσκινίζει κάποιος.

Πρόκειται για το αρχαίο ρήμα **σήθω** που σημαίνει κοσκινίζω και στην περίπτωση αυτή ψιλοκοσκινίζω.

Οι πρόγονοί μας χρησιμοποιούσαν χοντρό κόσκινο (**δρυμόνι**) για χοντροδουλειές και το ψιλό κόσκινο με μεταξένιο πάτο για ψωμί πολυτελείας.

Σητάνειος ήταν ο κοσκινισμένος, ο καθαρισμένος. Από την ίδια ρίζα βγαίνει και η λέξη **σήτα**, το λεπτό διχτυωτό που τοποθετούμε στα πορτο-

παράθυρα, για προστασία από ενοχλητικά έντομα.

Σιρός: είναι ο χώρος που χρησιμεύει για αποθήκευση διαφόρων γεωργικών προϊόντων.

Στους αρχαίους οι σιροί ήσαν βόθροι υπόγειοι που ανοίγονταν σε στεγνή γη ή σε βράχους. Τέτοιους υπόγειους σιρούς χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι και επίσης αρχαίους σιρούς συναντάμε σε πολλά μέρη της Ελλάδας.

Οι σύγχρονοι σιροί όταν γίνονται υπόγειοι επαλείφονται εσωτερικά με υδραυλικό κονίαμα ή επενδύονται με σιδερένια ελάσματα.

Σιρούς έχουμε και στην επιφάνεια της γης, για ξηρούς σπόρους ιδίως σιτηρών. Οι σιροί χρησιμοποιούνται για την αποθήκευση χλωρών τροφών για τα ζώα. Οι κτηνοτρόφοι μας κάνουν **ενσίρωση** για να εξασφαλίσουν τις απαιτούμενες ζωοτροφές.

Ενσίρωση είναι η διαδικασία της ζύμωσης φυτικών προϊόντων με υψηλό περιεχόμενο υγρασίας και κάτω από αναερόβιες συνθήκες με σκοπό τη διατήρηση του προϊόντος αλλά και τη βελτίωση της θρεπτικής του αξίας για χρήση ως ζωοτροφή.

Το προϊόν της ενσίρωσης ονομάζεται **ενσίρωμα** και οι καλλιέργειες που χρησιμοποιούν ποικίλουν με τις πιο συνηθισμένες να είναι το χόρτο και το καλαμπόκι, μείγματα χόρτου και τριφυλλιού.

Σκαμνί: Νόμισα πως ανακάλυψα την Αμερική, όταν διάβασα στο βιβλίο του Τρ. Ευαγγελίδου «Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας» πως η λέξη σκαμνί προέρχεται από το μεσαιωνικό **σκαμίνιον**, επειδή το έφτιαχναν από ξύλο μουριάς (σκαμινιάς). Μάλιστα το ανακοίνωσα με καμάρι στους πιο κοντινούς μου ανθρώπους.

Αλλά φευ!!! Ακολουθώντας τη συμβουλή «καλού κακού πάρτε κι ένα γάτο» αναζήτησα το λήμμα, στο λεξικό Μπαμπινιώτη, στο λεξικό του Ινστιτούτου ΝΕ Σπουδών, και στο λεξικό Liddel Scott.

Εκεί λοιπόν σαφέστατα φαίνεται πως η λέξη σκαμνί (= απλό ξύλινο κάθισμα χωρίς στήριγμα για την πλάτη), προέρχεται ετυμολογικά από τη μεσαιωνική λέξη **σκαμνίον**, η οποία με τη σειρά της προέρχεται από το λατινικό **scamnum** (= βάθρο, σκαμνί).

Τελικά η επιπόλαιη (παρ)ετυμολόγηση των λέξεων δεν είναι μόνο πράξη λανθασμένη αλλά και επικίνδυνη για τη γλώσσα μας επειδή

scripta manent (=τα γραπτά μένουν).

Σκανταλομάγκουρα και σκαντάλια: Όταν, πιτσιρικάδες, στήναμε πλάκες για να πιάσουμε το καταχείμενο κανένα κακομοίρικο τσόνι ή σπουργίτι ούτε που πέρναγε από το μυαλό μας πως ο όρος σκανταλομάγκουρα έχει αρχαιοελληνική προέλευση.

Και σκανταλομάγκουρα, για τους μη γνωρίζοντες, είναι το στήριγμα της πλάκας με τα σκαντάλια του, μικρά ξύλα που συνδέονταν μεταξύ τους και το ένα ακούμπαγε στην πλάκα και το στύλο ενώ το άλλο έπαιζε το ρόλο του δολώματος. Όταν το πουλί αγγίζει το δολωμένο σκαντάλι, εκείνο αναπηδά πέφτει η πλάκα και το ζώο παγιδεύεται. Είναι δηλαδή το ελατήριο της παγίδας που αλλιώς ονομάζεται πάσσαλος ή ρόπτρο.

Στην αρχαία ελληνική γλώσσα λοιπόν όλη αυτή η κατασκευή ονομαζόταν **σκανδαλόληθρον** και **σκάνδαλον**.

Σκλιμός: είναι ο λείμαξ (δηλ. ο γυμνοσάλιαγκας) που ονομάζεται γυμνοσκλιμέος και γαϊδουροσκλιμέος στη Μάνη, σκλιμός στη Λακωνία και τη Μεσσηνία. Στα Ν.Ε. λεξικά, δεν καταγράφεται ο σκλιμός. Υπάρχει όμως αναφορά στη Μηχανική του Αριστοτέλους στον ΙΙ τόμο. «...το πηδάλιον προσέζευκται... και ώσπερ σκλιμός τη κόπη...».

Ο σκλιμός (σκαλμός, σκαρμός) ήταν ένας κυλινδρικός πασσαλίσκος στην κουπαστή της βάρκας, όπου έδεναν οι Έλληνες το κουπί με θηλιές. Αναφέρεται σε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, όπως στον Όμηρο, στον Αισχύλο, στον Αριστοτέλη.

Ο Φώτιος γράφει πως σκαλμοί είναι τα ξύλα με τα οποία δένονται τα κουπιά προς ειρεσίαν (κωπηλασία).

Ο Χόφμαν γράφει επίσης πως είναι ο πάσσαλος στον οποίο προσαρμόζοταν το κουπί. Ο Μουσούρος γράφει πως είναι ο πάσσαλος γύρω από τον οποίο δεσμεύουν τα κουπιά.

Αν συγκρίνουμε την περιγραφή του σκαλμού με του γυμνοσάλιαγκα κατανοούμε την παρομοίωση του Αριστοτέλη, γιατί η περιγραφή είναι ίδια. Δηλ. α) ο σκαλμός είναι κυλινδρικός πάσσαλος από ξύλο ή μέταλλο που προσαρμόζεται κατακόρυφα στην κουπαστή κ.λπ. και β) ο λείμαξ έχει σώμα μετρίου μεγέθους επίμηκες σχεδόν κυλινδρικό.

Υπάρχει ο λείμαξ ο κηπαίος και ο αγροδιαίτος. Συχνά εμφανίζονται πυκνότεροι και προκαλούν ανεπανόρθωτες καταστροφές σε όλα τα είδη

φυτών. Την καταπληκτική εξάπλωσή τους ευνοεί ο ήπιος χειμώνας και η υγρή άνοιξη. Όταν ο χειμώνας είναι δριμύς διεισδύουν στη γη, εξέρχονται Απρίλιο και Μάιο και κατατρώγουν ταχύτατα χλόη και καρπούς προξενώντας μεγάλες καταστροφές. Πολλές φορές ακούστηκε το απειλητικό παράπονο για τα κηπευτικά «*μού τα έφαγε ο σκλημιός*».

Σκορδαλιά: είναι ένα κρεμώδες μίγμα σκόρδου με ψωμί ή πατάτα που συνοδεύει ψάρια ή χόρτα.

Του Αγίου Θεοκλήτου στο Καστόρι, του Ευαγγελισμού, και την Κυριακή των Βαΐων που καταλύεται η νηστεία, το έθιμο επιτάσσει, μπακαλιάρο σκορδαλιά. Βέβαια είναι πασιφανές ότι η βασική ύλη είναι το σκόρδο, το σκόρδο το φλογοβόλο που έλεγε και ο Βέγγος.

Το σκόρδο το στούμπαναν μέσα σε **γουδί (αλιά)**.

Κατά το λεξικό Liddell-Scott, **αλιά (ιγδίον)** είναι το γουδί στο οποίο έτριβαν το αλάτι ή η αλατοθήκη. Στη συνέχεια όπως φαίνεται το σκόρδο το λιωμένο στην αλιά και ανακατεμένο με ψωμί κ.λπ. ονομάστηκε σκορδαλιά.

Στο έργο του Αριστοφάνη «Ειρήνη», παρουσιάζεται ο πόλεμος (στίχ. 233) να κοπανίζει τις πόλεις μέσα σε μία καυκιά και παρακάτω ρίχνοντας στο γουδί σκόρδα, λέει: «...θα στουμπιστείτε, θα γίνετε σε λίγο σκορδοστούμπι».

Στην αυθεντική σκορδαλιά, χρησιμοποιούσαν μπαγιάτικο ψωμί που γινόταν σαν σίδερο και δεν έσπαγε ούτε με βαριοπούλα που λέει ο λόγος.

Η λέξη **καυκιά** που ανέφερα παραπάνω είναι από τη μετάφραση της «Ειρήνης» του Αριστοφάνη, από τον Θρασύβουλο Σταύρου. Για τη λέξη αυτή ο Μπαμπινιώτης γράφει πως είναι **μαγειρικό σκεύος** λίθινο ή ξύλινο με μικρό βάθος.

Καύκος είναι είδος ποτηριού. Και όταν κάποιος τα έπινε, έλεγαν οι Βυζαντινοί: «*πάλι τον καύκον έπιες, πάλιν τον νουν απώλεσας*».

Σκουρκοφαμελιά: λέγεται μεταφορικά η πολυμελής οικογένεια με πολλά παιδιά, συνήθως άτακτα και ζωηρά.

Κυριολεκτικά είναι η οικογένεια των σκούρκων που ζουν σε σφηκοφωλιές- αποικίες έως και 500 σφήκες.

Ο σκούρκος ή σερσέγκι ή σέρσεγκας, είναι ένα είδος άγριας σφήκας

που εμφανίζεται στα μέσα της άνοιξης και χάνεται στο τέλος του φθινοπώρου. Τρέφεται με ώριμα φρούτα, κρέας, σκουπίδια και άλλα έντομα, όπως μέλισσες. Τα σερσέγκια (σκούρκοι) τριγυρνάνε στις κληματαριές, όταν τα σταφύλια είναι ώριμα, στα κοφίνια του τρύγου (καλαμένα τρυγοκόφια) και απειλούν τον άνθρωπο με το δηλητηριώδες κεντρί τους. Τα έντομα που ορέγονται περισσότερο είναι οι μέλισσες, έρχονται στο μελίσσι, κλέβουν και τρώνε τις μέλισσες, είναι ο φόβος και ο τρόμος των μελισσοκόμων, καταστρέφουν ολόκληρα μελισσοκομεία.

Και οι απλές σφήκες είναι ενοχλητικές και επικίνδυνες. Από αυτήν τους την ιδιότητα εμπνεύστηκε ο Αριστοφάνης και δημιούργησε την κωμωδία «Σφήκες» όπου στηλιτεύει τη δικομανία των Αθηναίων.

Σφήκωμα κατά τον Κοραή είναι το λεπτό σκοινί, το πύκνωμα, ο δεσμός. Την ίδια σημασία αποδίδουν ο Ησύχιος και ο Φώτιος, ο δε Μουσούρος εκτός από το «σφηκῶσαι και δῆσαι» αναφέρει σφηκωμένος, στρεβλωμένος, βασανισμένος. Το σφήκωμα το χρησιμοποιούσαν οι τσαγκάρηδες.

Όπου η ζωή και η τέχνη μιμείται την φύση, στα βελούδινα φουστανάκια των κοριτσιών στη δεκαετία του '50 έφτιαχναν στο μπούστο σφηκοφωλιές.

Σκουτί: Πολλές φορές ακούσαμε τη φράση «πλένω τα σκουτιά μου» ή «βάλε ένα σκουτί πάνω σου, θα κρυώσεις».

Η λέξη σκουτί χρησιμοποιείται με την έννοια του ρούχου και έχει ρίζες στην αρχαία εποχή προερχόμενη από το **σκυτίον**, υποκοριστικό της λέξης **σκύτος**.

Σκύτος ήταν το κατεργασμένο δέρμα ζώου, το πετσί, η βύρσα, και **σκυτοτόμος** αυτός που κατασκεύαζε είδη από επεξεργασμένο δέρμα, ιδίως ο υποδηματοποιός.

Σκουτάρι ήταν η ασπίδα, το αμυντικό όπλο που προστάτευε τον κορμό του σώματος, όπως και τα σκουτιά.

Στην Ιλιάδα αναφέρεται ασπίδα (σκουτάρι) με εφτά στρώσεις δέρματος που δεν μπορούσε να την τρυπήσει κανένα επιθετικό όπλο.

Από την ίδια ρίζα προέρχεται και η **σκυτάλη**, ένα είδος κρυπτογραφικής αλληλογραφίας των Σπαρτιατών ανάμεσα στους εφόρους και τους βασιλείς ή στρατηγούς που βρίσκονταν σε εκστρατεία. Κατασκεύαζαν οι έφοροι δύο ράβδους με το ίδιο μήκος και πάχος και με την ίδια ακριβώς λοξή ελικοειδή εγκοπή από άκρη σε άκρη. Ανάμεσα στα ελικοειδή δια-

στήματα προσαρμοζόταν σκύτινη (δερμάτινη) ταινία και έγραφαν κατά μήκος της ράβδου τη διαταγή, την είδηση κ.λπ. Έπειτα ξετύλιγαν την ταινία και την έστελναν με έμπιστο αγγελιαφόρο στον στρατηγό. Η ταινία ξετυλιγμένη ήταν αδύνατον να διαβαστεί γιατί έδειχνε τμήματα λέξεων γραμμένα λοξά ή γράμματα χωρίς καμία συνοχή. Για να διαβαστεί έπρεπε να τυλιχτεί στην παρόμοια ράβδο του παραλήπτη, με τα ίδια ακριβώς σπειροειδή διαστήματα.

Σούφαρα: είναι η **πτυχή**, η **πτύχωση**, η σούρα, ο μαρασμός βρέφους από αθρεψία. Μάλλον πρόκειται για την αρχαία λέξη **σύφαρ** που κατά το λεξικό Liddell Scott σημαίνει τεμάχιο ρυτιδωμένου δέρματος, το σύκο το ζαρωμένο.

Σαν επίθετο η λέξη σύφαρ σημαίνει ο ρυτιδιασμένος, ο καταπονημένος, ο πολύ γερασμένος.

Κατά το Μέγα Ετυμολογικό λεξικό, σύφαρ δεν είναι απλώς τα γεράματα αλλά και το επακόλουθο της εσχάτης ηλικίας, το καταρυτιδιασμένο δέρμα.

Ο Σώφρων στους Ανδρείους Μίμους είπε: “Τι μεν ξύσιλος; τι γαρ; σύφαρ αντ’ ανδρός”. Τον ανακρινόμενο γέροντα παίζοντας ονόμασε **ξύσιλον**, επειδή από φαγούρα ο γέροντας έξυνε το δέρμα του και αυτό διαλυόταν. Η απάντηση “σύφαρ αντ’ ανδρός” σημαίνει ότι αντί του ανδρός έχει μείνει μόνο πολύ ψιλό δέρμα, ήδη δαπανημένο.

Μερικοί ονομάζουν σύφαρ το γερασμένο δέρμα του φιδιού, το φιδουποκάμισο που αποσύρεται. Κατά πάσα πιθανότητα το **σύξ(υ)ιλος** που λέμε σήμερα, είναι το αρχαίο ξύσιλος με αναγραμματισμό, και σημαίνει αυτόν που έμεινε απολιθωμένος χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Έμεινε δηλαδή “σύφαρ αντί ανδρός”.

Σπουργίτης: είναι το μικρόσωμο πτηνό με το καστανόγκριζο φτέρωμα που ζει στους αγρούς αλλά και σε κατοικημένες περιοχές, χωρίς να ενοχλείται από την παρουσία των ανθρώπων. Τον χειμώνα κυρίως κατέφευγε στα πέτρινα σπίτια, τους πύργους και ονομαζόταν **πυργίτης** (αναπύχθηκε ένα σ στην αρχή της λέξης και έγινε **σπυργίτης**, σπουργίτης).

Στα σπίτια οι κτίστες έφτιαχναν εσοχές σε διάφορα σχέδια (τρίγωνα, μαργαρίτες) με πέτρες ή αντικριστά κεραμίδια για να καταφεύγουν οι σπουργίτες (πυργίτες). Τέτοιες εσοχές υπήρχαν στο σπίτι του Παναγιώ-

τη Τζαμούρη.

Κατά τον Ησύχιο ο πυργίτης είναι «*το εν τοις πύργοις στρουθίον*», «*ορνιθάριον άγριον*», αλλιώς σποργίλος, στρούθος και στρουθός.

Στρουθίον είναι το μικρό πτηνό σε αντίθεση με τη μεγαλόσωμη στρουθοκάμηλο. Το πολύ μικρό στρουθίο είναι το στρουθελάκι. «*Στρουθελάκι μου*», αποκαλούσε η μάνα τρυφερά το μικρό της παιδί.

Ο Δουκάγγιος αναφερόμενος στον σπουργίτη (σπυργίτη, πυργίτη) παραθέτει το δίστιχο ενός ανώνυμου: «*τότες επάνω στον ναόν είδεν να ξαπετούσιν, σπουργίτες, περιστέρια, πολλά να περπατούσιν*», τον στίχο του Ερμόδωρου «*όλα τα πουλιά διαβαίνουν κι οι σπουργίτες απομένουν*» και στίχους του Μιχαήλ Ψελλού όπου μας πληροφορεί ότι η τσίχλα, ο κότσυφας και ο πυργίτης έχουν σάρκα σκληρότερη από όλα τα άλλα πτηνά.

Στάκα: σημαίνει στάσου. Ενώ δίνει την εντύπωση πως είναι νεώτερο δημιούργημα της επαρχιώτικης διαλέκτου έχει αρχαίες ρίζες.

Σύμφωνα με το Γουδιανό λεξικό οι Παρακείμενοι **έστηκα** και **έστακα** του ρήματος **ίσταμαι** (=στέκομαι) έχουν διαφορετική σημασία. Το μεν έστηκα σημαίνει σταμάτησα εγώ, ενώ το **έστακα** σταματώ εσένα.

Ο αξέχαστος κωμικός Κώστας Χατζηχρήστος συνήθιζε να λέει: -Για στάκα, ρε μπάρμπα... Στην περιοχή των Καλαβρύτων όταν πρωτοκυκλοφόρησαν τα τρένα, ένας ξεχασιάρης επιβάτης, φώναζε στον μηχανοδηγό: -Στάκα, ορέ Μάχο, ξιέχασα τη γαϊδάρα μου στο Χάνι.

Στανιάρω: μεταφορικά σημαίνει παίρνω δυνάμεις, ξανανιώνω.

Η λέξη έχει ιταλική προέλευση και οι Ιταλοί χρησιμοποιούν το ρήμα **stagnare** με τη σημασία του στεγανοποιώ.

Ο Κοραής στα «Ατακτα» γράφει πως οι Ιταλοί έλεγαν **stagno** τον κασσίτερο δηλ. το καλάι με το οποίο οι καλατζήδες γανώνανε τα χαλκώματα. Με την επικασσιτέρωση τα χάλκινα σκεύη -καζάνια, tenτζερέδες, ταψιά ξεκαιουργώνονταν και λαμποκοπούσαν.

Ο φίλος του “Π” Γ.Λ. όταν πηγαίνει για ανάπαυση λέει «*πάω να στανιάρω*», δηλ. να ξεκουραστώ και να πάρω δυνάμεις.

Στοιβάζω: τοποθετώ πράγματα σε στοίβες, συμπιέζω, στριμώνω.

Προέρχεται από τη λέξη **στοίβη** (αστοιβή, ανωνίδα, ποτήριον, αφάνα). Είναι ο αγκαθωτός θάμνος η γνωστή μας αφάνα, που τη χρησιμοποιούσαν για προσάναμμα, για φράχτες και για να φτιάξουν σάρωθρα (σκούπες), αλωνόσκουπες στην Καστανιά και ντορβάτες (ντρουβάτες)

στην Κορινθία.

Έκοβαν αφάνες με ξινάρι από τη ρίζα και στοίβαζαν 23 μαζί ανάλογα με το μέγεθος, τις έβαζαν σε νερό για μερικές μέρες, ώστε να μαλακώσουν, να ελαστικοποιηθούν και από πάνω έβαζαν μια μεγάλη πέτρα για να πατηθούν και να συμπιεστούν.

Όταν μαλάκωναν, είχαν ένα στειλιάρι με διχάλα στην άκρη και στη διχάλα προσάρμοζαν την αφάνα από τη μεριά της ρίζας. Τη στερέωναν γερά με σύρμα, σταυρωτά και με τέχνη, και όταν γινόταν από μερακλήδες το αποτέλεσμα ήταν αριστουργηματικό. Οι αλωνόσκουπες ήταν πρακτικές γιατί μάζευαν τα άχυρα από το αλώνι, τα φρούσαλα από την αυλή και τα διάφορα σκουπίδια από τους δρόμους χωρίς να σηκώνουν χώματα.

Ο αγρότης πάντα είχε στο οπλοστάσιό του, μια κουλούρα σύρμα και γερά ξύλα κατάλληλα για τις δουλειές του, στειλιάρια για τα εργαλεία του, τέμπλες για το τίναγμα της καρδιάς ή της μυγδαλιάς, μαγκούρα για τις ελιές, φουρκάδες (τσίτες) για τα αμπέλια του, ξύλα για το παιχνίδι των παιδιών όπως το τσουλίκι (ξυλίκι) και πάει λέγοντας.

Στουμπανίζω αντί **στουμπίζω** και **στουμπάνισμα** αντί **στούμπισμα**: Στουμπίζω σημαίνει συντρίβω, κοπανίζω με τον στούμπο, κτυπώ με βαρύ σώμα, κατατρίβω.

Στούμπος είναι ο κόπανος, το κοντόχοντρο συμπαγές ξύλο με το οποίο χτυπούσαν τα χοντρά κυρίως ρούχα στο πλύσιμο ή το ξύλινο γουδοχέρι που χρησιμοποιούσαν στην κουζίνα. Στουμπίζω αλάτι, ζάχαρη, στάρι, αραποσίτι, καρύδια, μύγδαλα, σουσάμι, γλυκάνισο, σκόρδα και άλλα.

Μεταφορικά σημαίνει χτυπώ κάποιον με γροθιές, «του στούμπισα καμπόσες», τον κοπάνισα.

Κοπανίζω, επιφέρω πλήγμα, κτύπημα. Κοπανίζω αέρα, αερολογώ (αέρας κοπανιστός). Καφές κοπανιστός σε αντίθεση με αυτόν που τρίφτηκε στη μηχανή. Ελιές κοπανιστές, αλλιώς τσακιστές. Υπήρχε και το παιχνίδι στουμπιστό γνωστό ως τσικάκι.

Η φίλη του “Πολυδεύκη” Ε. όταν θύμωνε με τον γιο της απειλούσε πως θα τον στουμπανίσει.

Η λέξη κατά το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής ετυμολογείται από το σλαβικό **stonpa**.

ΣτρέμμαQ είναι μονάδα μέτρησης έκτασης γης.

Κατά τον Κοραή είναι μέτρο γεωργήσιμης γης που μπορούν να αροτριάσουν δύο βόδια στο διάστημα μιας μέρας. Από τους Ρωμαίους λεγόταν αυτή η έκταση *Jugerum* από τον ζυγό, ζευγάρι.

Και σήμερα στο χωριό το όργωμα της γης το λένε **ζευγάρι** και ας μη γίνεται με ζεύγος βοδιών αλλά με μηχανικά μέσα ή και με γαϊδουράκι.

Τα βόδια οργώνοντας διέσχιζαν το χωράφι από τη μια άκρη και όταν έφταναν στην άλλη άκρη έπαιρναν στροφή και συνέχιζαν. Από τη **στροφή** προέκυψε η ονομασία **στρέμμα**. Η κίνηση αυτή ονομάστηκε **βου-στροφηδόν** και χρησιμοποιήθηκε στην πρώτη γραφή. Έγραφαν δηλαδή από τα αριστερά στα δεξιά και συνέχιζαν στον επόμενο στίχο από τα δεξιά στα αριστερά κ.ο.κ.

Τα βόδια ήσαν πάντα χρήσιμα για τον άνθρωπο γιατί τον έτρεφαν (κρέας, γαλακτοκομικά προϊόντα) και όργωναν τη γη.

Στην Παλαιά Διαθήκη οι παχιές αγελάδες συμβόλιζαν την ευφορία και οι ισχνές την ένδεια, τη φτώχεια. Για το αγαθό βόδι η γιαγιά μας έλεγε: «*παιδί μου τα παλιά τα χρόνια που οι άνθρωποι ήσαν αθώοι, ο Θεός ήτανε κοντά και τον έγλειφε το βόδι. Τώρα πλιά είναι πολύ μακριά*». Ας θυμηθούμε πως από τον **ταύρο** προήλθε το ρήμα **τραβώ**, επειδή στην αρχαία εποχή έσυραν με ταύρους μεγάλα βάρη (τραβούσαν, ταυρούσαν).

Στρυμώνω: βάζω πολλά πρόσωπα ή πράγματα σε περιορισμένο χώρο. Φέρνω κάποιον σε δύσκολη θέση, τον πιέζω.

Μάλλον προέρχεται από την αρχαία λέξη **στρύμοξ** που κατά τον Ησύχιο σημαίνει «*ξύλον μεμηχανημένον εν τοις ληνοίς προς την των σταφυλών έκθλιψιν*» σε μετάφραση, ξύλο φτιαγμένο για να συνθλίβουν τα σταφύλια στα πατητήρια. Απόγονος αυτού του μηχανήματος είναι η γνωστή μας στρίβλα ή στροφιλιά που συμπιέζει τα σταφύλια, βγαίνει ο μούστος και απομένουν τα στέμφυλα ή τσίπουρα. Άρα στρυμώνω θα πει πιέζω τόσο, ώστε δεν αφήνω κανένα περιθώριο ακόμα και για ελάχιστη κίνηση.

Συκώτι: είναι το **ήπαρ συκωτόν**. Ο Ευστάθιος, ο Πολυδεύκης και ο Αέτιος αναφέρουν ότι το ήπαρ (συκώτι) των χοίρων που τρέφονταν με ξερά σύκα ήταν το καλύτερο από κάθε άποψη.

Οι αρχαίοι για να παχύνουν τα ζώα τους χοίρους ή χήνες τα έτρεφαν

με σύκα, με στόχο να γίνει παχύτερο και νοστιμότερο το ήπαρ τους, όπως περίπου το σημερινό fois gras. **Συκωτός** ήταν ο τρεφόμενος και παχυνόμενος με σύκα. Ήπαρ συκωτόν ήταν το ήπαρ του ζώου που παχύνθηκε με αυτόν τον τρόπο.

Οι Έλληνες των Ρωμαϊκών χρόνων έλεγαν το ήπαρ του χοίρου συκωτόν και ήπαρ συκωτόν, οι δε μεταγενέστεροι μεταχειρίστηκαν το συκωτόν αντί για ήπαρ και στη συνέχεια το επίθετο συκώτιον που έμεινε μέχρι σήμερα. Με το πέρασμα του χρόνου έμεινε σαν ουσιαστικό, το επίθετο **συκώτιον**, όπως ακριβώς συνέβη και με το **νεαρόν** ύδωρ.

Νεαρόν ύδωρ ήταν το τρεχούμενο ύδωρ που ανανεωνόταν συνεχώς. Σιγά-σιγά παραλείφτηκε το ουσιαστικό ύδωρ και έμεινε στη χρήση μόνο το επίθετο **νεαρόν, νερό**.

Συμπάω: Για τη σημασία της λέξης ο Παπαζαφειρόπουλος γράφει, «*ωθώ τους δαυλούς υπό την πυράν και μεταφορικά συντρέχω, αναγκάζω*».

Ο Φαίδων Μπουμπουλίδης στο έργο του «Μεταβυζαντινή ποίησις» για τη σημασία της ίδιας λέξης γράφει, «*συνδαυλίζω, εξάπτω το πυρ*». Αλλά και όταν ήμασταν παιδιά, πολλές φορές μας είπε η μάνα μας και η γιαγιά μας, να συμπήσουμε τα ξύλα στη φουφού ή στη γωνιά για να μη σβήσει η φωτιά.

Το **συμπήσσω, εσύμπησσα**, προέρχεται από την αρχαία λέξη **σμπήγνουμι** που σημαίνει συντίθεμαι, σύγκειμαι, συμπυκνούνται (Liddell Scott).

Πριν να καθολικευτεί η χρήση του ηλεκτρικού ρεύματος, οι νοικοκυρές μαγείρευαν στη φουφού ή στο τζάκι, ανάβοντας ξύλα, στην αρχή λιανόξυλα και στη συνέχεια δαυλιά που εξοικονομούσαν από τις γεωργικές εργασίες. Για να συντηρηθεί η φωτιά έπρεπε να συμπήσουν τα ξύλα, να τα κουνήσουν και να τα συμπυκνώσουν.

Όσο για τον όρο **συνδαυλίζω ή συντραυλίζω**, λεγόταν πιο πολύ στο άναμμα του φούρνου που ήταν απαραίτητος σε κάθε χωριάτοσπιτο.

Συχλιάζω: μουχλιάζω, ευρωτιώ. Στο λευκαδίτικο ιδίωμα η λέξη καταγράφεται με γιώτα (δηλ. σιχλιάζω), αλλά μάλλον η λέξη είναι σύνθετη από την πρόθεση **συν** και το **χλιός** (χλιαρός). Το σύχλιασμα και η συχλίλα ήταν συνηθισμένα στα σπίτια που έμεναν κλειστά χωρίς αερισμό και θέρμανση. Το ψωμί μετά από μέρες σύχλιαζε, επίσης τα καρύδια που

αποθηκεύονταν σε υγρό περιβάλλον σύχλιαζαν και αποκτούσαν μία γεύση ταγγή. Τα ρούχα που αναπαρώνονταν στα μπαούλα για καιρό χωρίς αερισμό σύχλιαζαν, έπαιρναν μια αποπνικτική μυρωδιά αποσύνθεσης και με τον καιρό σάπιζαν.

Ο μύκητας της μούχλας αναπτύσσεται κάτω από κατάλληλες συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας. Το συχλιάζω σχετίζεται με το **χλίω**, **χλιαίνω** (θερμαίνω κάποιο υγρό μέτρια), γίνομαι χλίσος, χλιαρός, υπόθερμος, σε μέση θερμοκρασία, ούτε κρύο ούτε ζέστη. «Το γάλα να το αφήνεις στη φωτιά ώσπου να χλιαίνει, να κόβει».

Στο λευκαδίτικο ιδίωμα, **σέχλα** είναι η αηδία, η δυσωδία, ο **ευρώς** (μούχλα-γάζα) και **σεχλιάζω**= ευρωτιώ. Σάχνα η δυσωδία από σήψη ή αποσύνθεση και **σαχνιάζω** = μουχλιάζω. **Σέχλα**, **σύχλα**, **μπίχλα** (σάχλες-μπούχλες).

Επίσης και στο ιστορικό λεξικό της Ποντιακής διαλέκτου **σάχλα**, **σαχλός**, **σαθλός**, **σαλός**, **σαθρός**.

Σαχνιάζω, **σαχνώνω**, βρωμώ από την σήψη, «εσάχνιασεν το ψωμί», «ψωμί σαχνιασμένο». *Σημ:* κατά μία εκδοχή, ο **Ευρώτας** ονομάστηκε έτσι από την αμούχλα, την ομίχλη από την οποία συχνά καλύπτεται.

Σφεντουρίζω: εκσφενδονίζω μακριά, γρήγορα και με δύναμη. Η λέξη προέρχεται από τη **σφεντόνα**. Την έφτιαχναν από ένα διχαλωτό ξύλο σε σχήμα κεφαλαίου ύψιλον (Υ), στερέωναν στις δυο άκρες λάστιχα τα οποία συνδέοντα με δέρμα πλατύ, σαν κούνια όπου τοποθετούσαν την πέτρα. Ο σφενδονιστής κρατούσε με το ένα χέρι τη διχάλα και με το άλλο το δέρμα με την πέτρα. Τέντωνε το λάστιχο με όση δύναμη μπορούσε και όταν ελευθέρωνε την πέτρα αυτή εκσφενδονιζόταν με δύναμη στον στόχο. Τη σφεντόνα τα παιδιά την έλεγαν και λάστιχο. Με αυτήν πήγαιναν για πουλιά ή έκαναν ζημιές σε λάμπες, τζάμια...

Η σφεντόνα λειτουργεί σαν όπλο ή σαν παιχνίδι.

Ο Τ. Κανδηλώρος στην Αρκαδική επετηρίδα γράφει για τον πετροπόλεμο μεταξύ παιδιών. «...παρετάσσοντο τα στρατόπεδα με επικεφαλής τους νταήδες κάθε συνοικίας.όλοι οι στρατιώται έφεραν σφενδόνας ... από μαλλιά στριμμένα άτινα έκλειψαν από κουβάρια ...ή εξέφτισαν από παλαιούς τάπητας. Τα αποτελέσματα του πετροπολέμου ήσαν θλιβερώτατα». Ή «κυνήγιον πουλιών εγίνετο επίσης με διχάλες εφ' ων προσέδεναν χονδρά λάστιχα».

Στο αρχαίο στράτευμα ελαφρά οπλισμένοι (ψιλοί) ήσαν οι τοξότες και οι ριπταριστές που έριχναν πέτρες με τα χέρια ή σφενδοβόλα. Ο Δουκάγγιος αναφέρει το **σφενδοβόλο** ως πολεμική μηχανή με την οποία έριχναν πέτρες οι ριπταριστές.

Ο Δαβίδ νίκησε τον Γολιάθ με σφεντόνα. Τότε δεν υπήρχαν λάστιχα και η σφεντόνα ήταν ένα λουρί δερμάτινο πλατύτερο στη μέση και στενότερο σε κάθε άκρο. Στη μέση τοποθετούνταν η πέτρα ή άλλου είδους βλήμα το οποίο ο χρήστης γυρνούσε με ταχύτητα περιστροφικά, βασισμένος στη φυγόκεντρη δύναμη και το σφεντούριζε στον στόχο του.

Τεμπηχιάζω: ρήμα μεταβατικό που σημαίνει **προαγγέλλω, προδι-ατάσσω, προκηρύσσω**. «Σ' ετεμπήχιασα να μαζώξεις τα ζωντανά σου, γιατί πάνε στ' αμπέλια». «Ετεμπηχιάσανε στην εκκλησία ταχιά να πάνε να σιάξουν το δρόμο» (γράφει ο Π. Παπαζαφειρόπουλος στο έργο του «Περισυναγωγή γλωσσικής ύλης και εθίμων»).

Τη λέξη τεμπηχιάζω τη χρησιμοποιούσε ο μακαρίτης Νίκος Λαμπής και άλλοι συντοπίτες μας, με τη σημασία του στριμώνχων κάποιον και τον φέρνω σε δύσκολη θέση. Είναι πολύ πιθανόν η λέξη να προέρχεται από την αρχαία λέξη **τέμπεα**, η που σημαίνει «...πάσα αποκεχωρισμένη κοιλάς, ...αι εν πάσι τοις όρεσιν στενόταται διαβολαί, ...οι στενοί τόποι», κοινώς, **στρίμωγμα**.

Σημ: στο λεξικό Μπαμπινιώτη (σελ. 628), η λ. αναφέρεται ως τουρκικής προέλευσης, με την παρατήρηση μεταξύ άλλων, ότι «εδώ αναγράφεται η άμεση ετυμολογική προέλευση και όχι η απώτερη αναγωγή», δηλ. από πού προέρχεται η τουρκική λέξη.

Τόκα: α) κάνω τόκα σημαίνει κάνω **χειραψία**, από το ιταλικό ρ. **toccare** (= αγγίζω). Συνηθισμένη φράση «τόκα το» δηλ. κόλλα το (= κάνε χειραψία).

β) στην Καστανιά κυρίως τις απόκριες μικροί μεγάλοι έπαιζαν το παιχνίδι **τόκα**. Το παιχνίδι αυτό με τις σιομάδες είναι κερδοσκοπικό. Πάνω στον τόκα, εκείνα τα χρόνια συνήθως ένα άδειο φυσίγγι, κάθε παίκτης έβαζε μια πεντάρα ή μια δεκάρα κατά τη συμφωνία. Μετά έριχναν όλοι τις σιομάδες τους στον μπάστακα για να κανονιστεί η σειρά της βολής. Κατόπιν ο καθένας έριχνε με τη σειρά του την σιομάδα του κατά τον τόκα, προσπαθώντας να τον απομακρύνει χωρίς να διασκορπιστούν τα

νομίσματα και να πέσουν πλησιέστερα στην σιομάδα του. Μετά από κάθε βολή μετρούσαν την απόσταση των νομισμάτων από τη σιομάδα και όσα ήσαν πλησιέστερα τα κέρδιζε ο παίκτης που τα μετατόπισε.

Τραβώ: σύρω, έλκω με δύναμη: Η λέξη ετυμολογείται από το μεσαιωνικό **ταυρώ ταυρίζω** (=τραβώ όπως ο ταύρος, σύρω βίαια) και αυτό με τη σειρά του από την αρχαία λέξη **ταύρος**. Φαίνεται πως για να μεταφέρουν βαριά αντικείμενα, πριν να λύσουν το πρόβλημα με μηχανές, χρησιμοποιούσαν δυνατά ζώα όπως οι ταύροι.

Ο Στέφαν Τσβάιχ στο έργο του «Οι μεγάλες ώρες της ανθρωπότητας» γράφει μεταξύ άλλων: «...ο Μωάμεθ προστάζει να φτιάξουν ένα κανόνι με κολοσσιαίες διαστάσεις. Η κατασκευή πέτυχε αλλά παρουσιάστηκε πρόβλημα πιο δύσκολο, πώς θα κουβαλήσουν το χάλκινο δράκοντα ως τις πύλες του Βυζαντίου. ...Πενήντα ζευγάρια βόδια είναι ζεμένα σε μια σειρά αμάξια όπου αναπαύεται μοιρασμένος κανονικά ο γιγάντιος μεταλλικός σωλήνας...».

Σύμφωνα με την ετυμολογική αρχή που υποδείχτηκε πριν από εκατό χρόνια και πλέον, έπρεπε να γράφεται **τραυώ**, αλλά επικράτησε το **τραβώ**.

Τραγιάσκα: είναι το μάλλινο λαϊκό καπέλο με γείσο. Ρουμάνοι εκδρομείς στην Ελλάδα, από ενθουσιασμό φώναζαν **trăiască Grecia** (=ζήτω η Ελλάδα) και πετούσαν τις σκούφιες τους στον αέρα. Με αποτέλεσμα να παρασυνδεθεί η ονομασία του σκούφου με την επευφημία, **τραγιάσκα Γκρέτσια**.

Τρακάδα: σημαίνει την τακτοποίηση ομοειδών πραγμάτων, με βάση τον αριθμό τριάντα.

Σύμφωνα με τη γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, τα αριθμητικά ουσιαστικά σχηματίζονται από το θέμα των απόλυτων με την κατάληξη –ας π.χ. δύο-ο δυάς, τρί-α τριάς, ... τριάκοντα **τριακοντάς**. Η τριακοντάς δηλ. η τριανταριά στην αρχαία γλώσσα λεγόταν και **τριακάς**.

Στους Ιωanes λεγόταν και **τριηκάς**, ο δε αριθμός τριάκοντα και **τριήκοντα**.

Η λέξη **τριακάς** (τριάξ) θησαυρίζεται στον Φώτιο, στον Ησύχιο, στο Liddell Scott κ.α.

Τριακάς ήταν η τριακοστή ημέρα του μηνός. Στην Αθήνα οι **τριακάδες** ήταν αφιερωμένες στην ανάμνηση των νεκρών.

Κατά τον Λουκιανό ήταν ο μήνας που περιέχει 30 ημέρες αλλά και στην Αθήνα η πολιτική διαίρεση κάθε φυλής που περιελάμβανε 30 οικογένειες (γένη).

Στη Σπάρτη κατά τον Ηρόδοτο η **τριακάς** περιείχε 30 οικογένειες δηλ. το 1/10 της **ωβής** ή 10 οικογένειες το 1/30 της ωβής.

Τριακόντορος ήταν το πλοίο που είχε τριάκοντα καθίσματα κωπηλατών. Τριακοντάφυλλο λεγόταν το ρόδο με τα τριάκοντα φύλλα δηλ. το τριαντάφυλλο.

Σήμερα στο χωριό περιορίζεται στη φράση «*μια τρακάδα ξύλα*» δηλ. τακτοποιημένα με σειρά και όχι ριγμένα σε σωρό όπως έτυχε.

Τράστο: είναι= το σακίδιο για το τάισμα των ζώων, από το **τράιστο**<τράιστρο< τράγιστρο <τάγιστρο <μεσν. τάγισ-τρον <ταγ-ίζω (=τροφοδοτώ).

Για δύστροπους ανθρώπους λέγεται στην Καστανιά «*εσύ δε χωράς ούτε στο σακί, ούτε στο τράστο*».

Τριοτέλι και τριέτικο: είναι το τρίχρονο άλογο, μουλάρι, τράγος.

Φυσικά η βάση της λέξης είναι ο αριθμός τρία. Τριότα είναι η προβατίνα που γέννησε για τρίτη φορά. Τριότα επίσης λέγεται το γνωστό παιχνίδι τρίλιζα όπου ο παίχτης προσπαθεί να τοποθετήσει τρία πετραδάκια σε ευθεία γραμμή.

Στα μπουλούκια των πλανόδιων κτιστών από την Αρκαδία, υπήρχε μία εσωτερική οργάνωση και ιεραρχική τάξη με προσωρινή διάρκεια χωρίς νομική υπόσταση. Ο πρωτομάστορας, οι μαστόροι, ο τριότης και τα μαστορόπουλα.

Ο τριότης ήτανε άμεσος βοηθός των μαστόρων γιατί τους εφοδίαζε με λάσπη (κάλφας ή λασπολόγος) και επέβλεπε τα μαστορόπουλα, «ήταν ο επιλοχίας του μπουλουκιού».

Ο πρωτομάστορας ήτανε ο αρχηγός της κομπανίας.

Οι μαστόροι ήταν οι τεχνίτες που έχτιζαν και δούλευαν κατά ζεύγη, ο ένας ο έμπειρος και παλιός κτίστης στην εξωτερική πλευρά του τοίχου (φατσαδόρος) και ο δεύτερος νέος και άπειρος στην εσωτερική (μεσομάστορης). Υπήρχε κι ένας πελεκάνος κι ένας νταμαρτζής (λιθαράς).

Ο πελεκάνος λάξευε (πελεκούσε) τα αγκωνάρια, τα υπέρθυρα, τις πα-

ραστάδες (θυρώματα). Στις περιπτώσεις που ολόκληροι τοίχοι χτίζονταν με λαξευτή πέτρα, οι πελεκάνοι ήσαν περισσότεροι. Η δουλειά του πελεκάνου απαιτούσε πολύχρονη πείρα της οικοδομικής τέχνης και κάποια καλλιτεχνική ευαισθησία. Γι' αυτό την ειδικότητα του πελεκάνου ασκούσε πολλές φορές ο πρωτομάστορας. Αυτός γώνιαζε (σχεδιάζε) το οικοδόμημα σ' ένα χαρτί ή στο έδαφος, σκάλιζε στ' αγκωνάρια λουλούδια, σταυρούς, επιγραφές και άλλα διακοσμητικά σύμβολα. Ο ίδιος έφτιαχνε το σκάρπο (τον τοίχο με κλίση), τις αποτμήσεις στις γωνίες (φάλτσο, φαλτσογωνιές) και άλλες δύσκολες κατασκευές.

Ο Αδαμάντιος Κοραής, ονομάζει πελεκανία το νταμάρι (το πετροκόπι).

Τσατίζω και τσαντίζω: εκνευρίζω κάποιον, τον κάνω να θυμώσει.

Την ακριβή έννοια του όρου νομίζω πως την ανακάλυψα σε λαογραφική εργασία από το Παραλίμνι της Αμμοχώστου, όπου γράφει: «Τσιαττίσματα» είδος τραγουδιού από τα πολλά είδη της Κύπρου. Από το κυπριακό ρήμα τσιαττώ = συναγωνίζομαι μετά τινος.

Τα τσιαττιστά τραγούδια λέγονται μεταξύ δύο ανδρών οι οποίοι απαντούν ο ένας στον άλλον με στίχους τους οποίους σκέφτονται την ίδια στιγμή. Δεν μπορεί δηλαδή να το έχει προετοιμάσει γιατί είναι υποχρεωμένος να απαντήσει στον αντίπαλο, ανάλογα με το θέμα. Συνήθως σατιρίζονται μεταξύ τους οι τσιαττιστάι με τη συνοδεία βιολιού ή λαγούτου. Στο πέρας του τσιαττίσματος ειδική επιτροπή απονέμει το βραβείο. Τα τσιαττίσματα γίνονται σε εορτάσιμες μέρες. Το τσιαττίσμα λήγει τη στιγμή που ο ένας αδυνατεί να απαντήσει στον αντίπαλο με στίχους σατιρικούς οι οποίοι κρύβουν μέσα τους αλήθεια”.

Η κυπριακή σατιρική εφημερίδα «Ραγιάς» αναφερόμενη σε εκδηλώσεις στην Κερύνεια γράφει: «Στο πρόγραμμα της βραδιάς σημειώνεται η λέξη “τσιαττίσματα” και πιο κάτω τραγούδια δίστιχα. Είναι τώρα η σειρά του ποιητικού διαγωνισμού όπου θα λάβουν μέρος οι αυτοσχέδιοι “ποιητάρηδες” των βουνών και των κάμπων της Κύπρου με το έμφυτο μέσα τους και αυθόρμητο στιχουργικό δαιμόνιο.

Τα τσιαττίσματα είναι μια έμμετρη αυτοσχέδια λογομαχία γεμάτη έξυπνα πειράγματα που με πεισματική διάθεση γίνεται ανάμεσα σε δύο ποιητάρηδες». Από το βιβλίο «Η κατεχόμενη γη μας» Υπουργείο Παιδείας Λευκωσία 1993, σελ. 39.

Ο Ελευθερουδάκης στο λήμμα **ποιητάρηδες** γράφει: «Ποιητάρηδες, λαϊκοί στιχουργοί που συνθέτουν σε καθαρή κυπριακή διάλεκτο διάφορα ποιήματα που τα απαγγέλλουν σε γιορτές και πανηγύρια. Τα ποιήματα αυτά έχουν τα χαρακτηριστικά του αρχαίου κώμου ή της ραψωδίας και ενίοτε ίχνη από τον ακριτικό κύκλο. Οι ποιητάρηδες διακρίνονται από τη θαυμαστή ευκολία τους να αυτοσχεδιάζουν και επιδεικνύουν την ιδιάζουσα τέχνη τους στα πανηγύρια κατά το κοινώς λεγόμενο τσάτισμα κατά το οποίο διεξάγονται ποιητικοί διαξιφισμοί σε σπινθηροβόλα τετράστιχα μεταξύ των διαγωνιζομένων ποιητάρηδων».

Αναφορά στα **τσαττίσματα** γίνεται και στο βιβλίο της Αθηνάς Ταρσούλη “Κύπρος” τομ. Α΄. Και ποιος δεν τσαντίζεται, όταν αδυνατεί να απαντήσει σε πειράγματα εναντίον του που εμπεριέχουν δόση αλήθειας;

Στην αρχαία ελληνική υπάρχει το ρήμα **χιάζω** και η λέξη **χιάσμα** που δηλώνει δυο γραμμές διαγώνιες που τέμνονται όπως στο γράμμα Χ, αλλά και τα χιάσματα που είναι τα διασταυρούμενα ξύλα. Με δεδομένο πως στην κυπριακή διάλεκτο το κε, κι, προφέρονται **tche, tchi**, και το χε, χι, προφέρεται **che, shi**, είναι πιθανόν τα **τσατίσματα** να συγγενεύουν με τα **χιάσματα**, εφόσον και σημασιολογικά είναι κοντά.

Οφείλω να καταγράψω πως στα σύγχρονα λεξικά, η λ. τσατίζω ετυμολογείται από την τούρκικη λ. *Çatismak* = συγκρούομαι.

Τσιρίλος: είναι ο **δοθίνας**, (κοινώς «καλόγηρος»), οξεία φλεγμονή που οφείλεται σε σταφυλόκοκκο. Την ανάπτυξή του ευνοεί η εξασθένηση του οργανισμού λόγω κακής διατροφής και η έλλειψη καθαριότητας. Στην Ιταλία Girillo (Τσιρίλο) λέγεται ο Κύριλλος.

Ο Κύριλλος (827-869) και ο αδελφός του Μεθόδιος στάλθηκαν στους Σλάβους της Μοραβίας για να διδάξουν τον Χριστιανισμό. Εκεί διαπληκτίστηκαν με τους Γερμανούς αποστόλους και τους κάλεσαν στη Ρώμη για διαιτησία της έριδας. Στη Ρώμη ο Κύριλλος ασθένησε και πέθανε. Είναι πολύ πιθανόν να πέθανε από **δοθιήνωση**.

Ο Εμμ. Ροΐδης στο έργο του Πάπισσα Ιωάννα γράφει πως τους καλόγηρους της Ανατολής τους μύριζες προτού στρίψουν στη γωνία επειδή δεν πλένονταν, γιατί θεωρούσαν αμαρτία να φροντίζουν το σώμα τους.

Τσιρίλο ονόμαζε τον δοθίνα (καλόγηρο) και ο άνθρωπος με την ολύμπια ηρεμία, ο αείμνηστος γιατρός Στ. Αλιφέρης.

Τσουρούτικος ή τζουρούτικος: κοντοκομμένος, λειψός χωρίς περιθώρια. Κυρίως λεγόταν στην κοπτική-ραπτική «το τσουρούτειπες το ύφασμα και βγήκε στενό...», «είναι τσουρούτικο και δεν παίρνει μεταποίηση».

Σύμφωνα με το λεξικό της Ποντιακής διαλέκτου του Α. Α. Παπαδόπουλου προέρχεται από το **σειρώ= αδειάζω, εκκενώνω**.

Σειραίνω σύμφωνα με το Μέγα Ετυμολογικό σημαίνει **ξηραίνω** και άρα το ξηραινόμενο μικραίνει σε όγκο, δηλ. **τσουρουτεύεται**.

Τζούρα και **τζουρίτσα** είναι μικρή ρουφηξιά καπνού ή ποτού. Ζούρα είναι το κάτσιασμα και ζουριασμένος ο κατσιασμένος. Τζουρούλι σε πελοποννησιακή διάλεκτο είναι το μικρό κομμάτι και τζουρουλιάζω= κόβω σε μικρά τεμάχια. Τσουράει έξω, όταν σιγανοψιχαλίζει. **Τσούριξε** η βρύση έλεγαν με ενθουσιασμό οι Καστρίτες και Νεολιβερίτες όταν κατασκευάστηκε το δίκτυο ύδρευσης και έφεραν νερό από τη Μαλακάσα.

Τσουρίζει επίσης η βρύση, όταν επανέρχεται το νερό μετά από διακοπή και τότε γίνεται σύγχυση της λέξης με τον ήχο τσουρ, τσουρ.

Τζουραρεύω θα πει μαζεύω γάλα σε μικρές ποσότητες. Ετζούρωσα το λαγήνι, το άδειασα, ετζούρωσε η πηγή, εστέρεψε, τζουρούται η βρύση, λιγοστεύει το νερό, «ετζουρώθεν το χτήνον», έπαψε να δίνει γάλα η αγελάδα.. Υπάρχει και η παροιμία «Ελάδ' αν εν ανοίεται, νερό αν εν' τζουρούται» = αν είναι λάδι απλώνεται κι αν είναι νερό χάνεται. Τζουρολογώ πίνω από βρύση που κοντεύει να στερέψει. Τζούρωμα, είναι το στέρεμα. Ζουριάζω σημαίνει ισχναίνομαι, από το σειριάζω.

Για την αποθήκευση ξηρών καρπών παλιά, είχαν τους σειρούς που ήσαν αγγεία ή ορύγματα. Οι σύγχρονοι κτηνοτρόφοι εφαρμόζουν την ενσείρωση για την αποθήκευση ζωοτροφών. Η ενσείρωση είναι η μέθοδος διατήρησης χλωρού χόρτου μέσα σε ειδικούς χώρους που ονομάζονται σειροί. Μετά την τοποθέτηση του χόρτου στον σειρό, ακολουθεί το πάτημα με τον ελκυστήρα (τρακτέρ) για την απομάκρυνση του αέρα, ακολουθεί το σκέπασμα με πλαστικό το οποίο κλείνεται αεροστεγώς με την τοποθέτηση χώματος.

Τυλώνομαι: τρώω όσο να χορτάσω, να αισθανθώ κορεσμό, να εξογκωθεί η κοιλιά μου. «Την τύλωσα», «την έκανα ταράτσα», «την πέτισωσα», «τεζαρίστηκε η κοιλιά μου», «φάε να τυλωθείς», είναι μερικές χαρακτηριστικές εκφράσεις για την περίπτωση. Η λέξη προέρχεται από τον **τύλο** που είναι ο **κάλος**, το σκληρό εξόγκωμα του δέρματος, ο κόμβος,

ο ρόζος ή κάθε εξόγκωμα ή σάγμα πάνω στο οποίο οι αχθοφόροι έφεραν τα βάρη.

Σε πολλά μέρη της Πελοποννήσου τις απόκριες και συγκεκριμένα το βράδυ του Σαββάτου ή της Κυριακής της Τυροφάγου υπήρχε το εξής έθιμο. Κάθονταν όλα τα μέλη της οικογένειας γύρω από το στρωμένο τραπέζι και αφού έτρωγαν, οι πρεσβύτεροι κρατώντας το από τις άκρες το ανασήκωναν λίγο και ρωτούσαν: -Φάγατε; -Φάγαμε αποκρίνονταν οι άλλοι. -Τυλωθήκατε; -Τυλωθήκαμε. -Πάντα τυλωμένοι να 'στε.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης έλεγε «φτιάχτε βλάχικο καφέ που πυρώνει και τυλώνει». Βλάχικο καφέ έλεγε τις τριφτάδες. Έβαζαν αλεύρι με λίγο νερό, και το έτριβαν ώστε να σχηματιστούν κόκκοι ίσοι σχεδόν με ένα ρεβύθι. Στη συνέχεια περνάνε τους κόκκους σε αραιό κόσκινο ώστε να γίνουν σε μέγεθος σαν ξινός τραχανάς. Βράζουν με νερό για λίγα λεπτά, σερβίρουν, ρίχνουν στο πιάτο κρασί και ρουφάνε τον «βλάχικο καφέ».

Φοράκια: Ήσαν μικροί δημοτικοί φόροι, που πλήρωναν οι ζωέμποροι όταν έρχονταν στο πανηγύρι στον Άγιο Μάμα, στην Καστανιά (Καστόρι).

Το χρονιάτικο πανηγύρι στον Άγιο Μάμα που γινόταν στα τέλη Ιουλίου ήταν ταυτόχρονα, εμποροπανήγυρη και ζωοπανήγυρη. Στις πύλες εισόδου της ζωοπανήγυρης, οι ζωέμποροι που έρχονταν από άλλες περιοχές, πλήρωναν φόρους μικρούς που λέγονταν φοράκια. Εν τω μεταξύ σε δημοπρασία που γινόταν στην Άνω Πλατεία, οριζόταν εργολάβος που θα αναλάμβανε την είσπραξη αυτών των φόρων. Συνήθως οι ζωέμποροι ήσαν τσιγγάνοι σκηνίτες που φέρνανε ζώα για πούλημα αγελάδες, βόδια, άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια. Εκτός από τους τσιγγάνους υπήρχαν και ζωέμποροι ντόπιοι που ασχολούνταν με την αγοραπωλησία ζώων.

Οι επαγγελματίες ζωέμποροι λέγονταν **τσαμπάσηδες**. Αγόραζαν ή πουλούσαν ζώα, έκαναν ανταλλαγές τις λεγόμενες **τράμπες** ή καπάρωναν ζώα της αρεσκείας τους μετά από επιτόπιο έλεγχο και σκληρό παζάρι. Όλη η πλαγιά προς το βουνό γιόμιζε από ζώα για πούλημα και από την άλλη μεριά του δρόμου, φτάνανε ως τη ρεματιά.

Οι φόροι που πλήρωναν οι έμποροι στις εισόδους των πόλεων λέγο-

νταν **διαπύλια τέλη**. Εφαρμόζονταν στην Αρχαία Αθήνα στο Βυζάντιο, στην περίοδο της Βενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας. Στην Αθήνα καθιερώθηκαν τα περίφημα «διαπύλια τέλη» το έτος 1847, με το Νόμο 68/1847 «Περί δημοτικών φόρων» και καταργήθηκαν το 1948. Αποτελούσαν μια μορφή έμμεσης φορολογίας, η οποία επιβάλλονταν από τις δημοτικές αρχές στα προϊόντα που εισάγονταν στην περιοχή τους από άλλες περιοχές της επικράτειας. Δημοτικοί εισπράκτορες ήταν στημένοι στις εισόδους των πόλεων και εισέπρατταν φόρο στα εισερχόμενα υποζύγια τα οποία μετέφεραν εμπορεύματα. Κάθε δήμος, τότε, φρόντιζε να «ενοικιάζει» τους φόρους των προϊόντων σε εισπράκτορες που συνήθως ήταν προσκείμενοι στην εκάστοτε δημοτική αρχή.

Στην αρχαία Αθήνα «διαπύλια τέλη» ήταν ο φόρος της πύλης που κατέβαλλαν στο δημόσιο ταμείο οι συγγενείς των νεκρών για να μπορούν να τους βγάλουν έξω από την πύλη της πόλης, ενώ στο Βυζάντιο πλήρωναν τα διαπύλια τέλη οι έμποροι που έρχονταν από άλλα μέρη εκτός της πόλης. Υπήρξαν προάγγελος των διοδίων για τη χρηματοδότηση έργων οδοποιίας.

Φορτσέρι: Στην Καστανιά κάποιοι συμπατριώτες μας με αφοπλιστικά χιουμοριστική διάθεση και με γλωσσική άνεση, ονομάζουν **φορτσέρι** ή **κουτί** το φέρετρο. Άκουσα τη λέξη από τον Γ. Αποστολάκο και τον Θ. Μιχαλόπουλο (η λέξη υπάρχει στην εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη). Πρόκειται για την ιταλική λέξη **forziere** που σημαίνει ξύλινο κιβώτιο παλαιάς εποχής με καμπύλο κάλυμμα επενδυμένο με δέρμα. Είναι το γνωστό μας μπαούλο, στο οποίο φύλασσαν κυρίως τα ενδύματα ανδρών και γυναικών. Φίλη Ιταλίδα, μου είπε πως forziere έλεγαν το μικρό κιβώτιο στο οποίο έβαζαν οι πειρατές τους θησαυρούς. Από αφήγηση στο Αγρίδι Αρκαδίας «...τα πανιά και τους αλατζάδες τα τρουμπλιάζανε και τα βάνανε σε φορτσέρια και ξεγνιάζανε». (**τρούμπα** έλεγαν το τυλιγμένο πανί, όπως τα «τόπια» υφάσματος στα εμπορικά καταστήματα).

Φουσκί: είναι βέβαια το κοπρόχωμα που χρησιμοποιείται για τη λίπανση των χωραφιών.

Πρόκειται για την αρχαία λέξη **φύσκη** και **φουσκίον** κοινώς φούσκα,

το στομάχι ή το παχύ έντερο, και το φουσκί είναι το περιεχόμενο της φύσκης που αποβάλλεται.

Φύσκη ή **φύσκων** είναι ο παχύς στην γαστέρα, ο **κοιλαράς**, ο φούσκας. Ίσως από τη φύσκη προέρχεται η φράση «είμαι φύσκα, έχω φάει πολύ, δεν χωράει άλλο».

Τη φούσκα την παραγέμιζαν με κοπανιστό κρέας και μυρωδικά και έφτιαχναν λουκάνικα ή μπομπάρι. Επίσης την χρησιμοποιούσαν για να φτιάχνουν δυναμωτικά ροφήματα.

Γράφει ο Μέρσιους στο λήμμα φύσκη: «ει δε πάνυ καματούμενος έλθη από θήρας, φούσκαν μετά γλήχωνος συμμίξας ράνε εις το στόμα αυτού. Φούσκα δε εστιν όξος και ύδωρ θερμόν και ώά δύο». Σε μετάφραση «εάν γυρίσει κάποιος από το κυνήγι πολύ κουρασμένος ανακάτεψε φούσκα με φλησκούνι και ράντισε το στόμα του. Φούσκα είναι, ξύδι και ζεστό νερό και δύο αυγά».

Φουσκολόγοι στη Γραικοβαρβαρική γλώσσα ήσαν οι κατήγοροι, οι καταλαλητάδες, οι κακολόγοι.

Φτιάχνω (φτειάχνω): το ρήμα προέρχεται από τη μεσαιωνική λέξη **ευθειάζω**, η οποία με τη σειρά της προέρχεται από το αρχαίο επίθετο **ευθεία** θηλ. του ευθύς. Γι αυτό και σε αρκετά λεξικά το ρήμα και τα παράγωγα γράφονται με ει. **Φτειάχνω, φκειάχνω, φτειασιδώνω, φκειασιδώνω, φκειάνω.**

Στην τρέχουσα νεοελληνική γλώσσα απλοποιήθηκε η ορθογραφία και γράφεται με **ι** αντί **ει**, π.χ. φτιάνω, φτιάχνω φτιασιδώνω, φτιασίδα, φτιασιδώματα.

Το ευθειάζω σημαίνει ισώνω, διορθώνω. Διατηρεί αυτή τη σημασία και σήμερα αλλά επιπλέον σημαίνει δημιουργώ κάτι από την αρχή. Στον προφορικό λόγο ακούγεται το φ από το ευ (εφ), ευθεία. Υπάρχει και ο τύπος θιάχνω, θα θιάζω, έθιαξα όπου ακούγεται το θ από ευθεία.

Αξιοσημείωτο είναι πως με την ίδια ακριβώς σημασία, υπάρχει ο τύπος **σιάχνω, θα σιάζω**, -ουμε, έσιαξα, σιάξαμε από σύμφυρση με το ισώνω.

Ο Π. Βλαστός γράφει άσιαχτος (άσιαστος =ασυγύριστος).

Φυράδες: Φυράδες είναι οι χαραμάδες που είχαν τα παλιά σπίτια στα πορτοπανάθυρα, στα ξύλινα πατώματα, στα ταβάνια. Από τις φυράδες

έμπαζε κρύο το χειμώνα ή τις νύχτες ή τις νύχτες έβγαине το φως και μαρτύραγε αν κοιμούνται οι νοικοκυραίοι. Με τον καιρό τα ξύλα πετσικάρανε, δεν εφαρμόζανε καλά και αφήνανε κενά κάποιων χιλιοστών. «Είναι ξύπνιοι, βλέπω φως από τις φυράδες» ή «να βουλώσουμε τις φυράδες γιατί ξεπαγιάσαμε». Ο πολύ αδύνατος άνθρωπος στο χωριό λεγόταν **φυράδας**. Υπήρχε και παρατσούκλι «Φυράδας».

Η φυράδα σχετίζεται με το ρήμα **φυραίνω** που σημαίνει ελαττώνομαι σε βάρος και σε όγκο, συρρικνούνται και προέρχεται από την αρχαία λέξη **φυρώ** που σημαίνει ζυμώνω. Το αλεύρι όταν ζυμώνεται λιγοστεύει σε όγκο και έτσι εξηγείται γιατί το ρήμα φυραίνω σημαίνει απώλεια όγκου και βάρους. **Φυρονεριά** είναι η άμπωτη το αποτράβηγμα των νερών, αντίθετο της παλίρροιας.

Οι ηλικιωμένοι που ξεχνούν λένε φύρανε ή φύρασε το μυαλό μου.

Φύραμα οι αρχαίοι έλεγαν το αλεύρι που έχανε όγκο ζυμωμένο με νερό, δηλ. το ζυμαρί. Φύρα είναι η ελάττωση του όγκου ή του βάρους.

Φυρός είναι ο λειψός και φυρόμυαλος αυτός που πράττει ανοήτα, που του λείπει μυαλό. Όταν ελαττώνεται ένα προϊόν σε βάρος λέμε πως έχει φύρα.

Χάδι: από το **ηχάδιο**, λέξη της παλαιάς μουσικής, την οποία αναφέρει ο Κων/νος Πορφυρογέννητος.

Ηχάδια έλεγαν οι κράχτες το «**ανααΐα**» και «**ανανά**» που ψάλλονται στους εκκλησιαστικούς ύμνους. Κατά το λεξικό της ΝΕΓ του Γ. Μπαμπινιώτη είναι το ελαφρύ τρυφερό άγγιγμα με την παλάμη των χεριών ή τις άκρες των δακτύλων, τρυφερή περιποίηση, **νανούρισμα**. Προέρχεται από το μεσαιωνικό **ηχάδιον** με σίγηση του αρκτικού άτονου **η** και σήμαινε τραγουδάκι, κανάκεμα και είναι υποκοριστικό της αρχαίας λέξης **ήχος**.

Ο τύπος χάδι προέρχεται από τη συνεκφορά το ηχάδιον > τοιχάδι > το χάδι με μετάθεση του **ι**.

Ομοίως κατά τον Φ. Κουκουλέ ηχάδια είναι τα **βαυκαλήματα**.

Ο Πλάτων αναφέρει πως όταν οι μητέρες ήθελαν να κοιμήσουν τα παιδιά τους, τα κουνούσαν στην αγκαλιά τους με κάποια μελωδία. Τη χρήση ηχαδίων πιστοποιεί και ο Χρυσόστομος πολλούς αιώνες μετά.

Ο ιατρός Μοσχίων συνιστούσε, «**ηχοί τινί και κολακεία πραϋνείν**» δηλαδή με κάποιον ήχο και ωραία λόγια το ηρεμείς (π.χ. νάνι, νάνι, το νινί

να κάνει, νενιάζω, νανουρίζω).

Χαμώ(ό)ρυγας με συνώνυμα τυφλοπόντικας, σφάλαγγας, ασπάλαξ, σπάλαξ.

Κατά τον Ησύχιο είναι «είδος αρουραίου μυός εκ γενετής τυφλού ...ζώου γαιωρύχου».

Η λέξη προέρχεται από το **χάμω** και **ορύσσω** (ανοίγω όρυγμα, σκάβω).

Την Τσικνοπέμπτη ενώ «τσίκνιζαν» κάποιοι φίλοι, θυμήθηκαν πως η αείμνηστη δασκάλα Αμαλία Ξυδιά-Ανδριανοπούλου είτε κάποιον συμμαθητή τους χαμόρυγα, με τη σημασία του μουλωχτού, του υπόγειου τύπου. Αμέσως άναψε η κουβέντα για την ετυμολογία της λέξης. Η φίλη μας η Άννα υποστήριξε πως το β΄ συνθετικό της λέξης σχετίζεται με το **ρήγμα** και **ρήγνυμι** (=σπάζω), επειδή ο τυφλοπόντικας σκάβει. Η φίλη μας όμως η Βαρβάρα είπε πως η λέξη σχετίζεται με το **ορύσσω**, **όρυγμα** και έπεσε διάννα.

Τη λέξη χαμόρυγας έχει θησαυρίσει ο Κοραής στα “Ατακτα”. Να υπενθυμίσουμε ότι ο **αρουραίος** (μυς) λέγεται έτσι επειδή ζει στους αγρούς και **άρουρα** (arura) είναι η καλλιεργήσιμη γη. Ενώ αυτός που συχνάζει στους χώρους με τρόφιμα λέγεται **ποντικός** από τη λέξη **πόντος** = θάλασσα.

Στα μακρινά θαλασσινά ταξίδια οι ναυτικοί γέμιζαν με προμήθειες τα αμπάρια κι εκεί τρύπωναν οι ποντικοί και έκαναν άρτι. Όταν βυθιζόταν το καράβι, πρώτοι το εγκατέλειπαν οι ποντικοί γιατί τα νερά έμπαιναν πρώτα στα χαμηλά μέρη του καραβιού.

Χάνι-Χαντζής-Χατζής (hān, τουρκ. λ.): πανδοχείο εξοχικό και πανδοχείο πόλεων για στάθμευση υποζυγίων και αμαξών.

Από την αρχή της Τουρκοκρατίας ιδιαίτερα στις πόλεις με μεγάλη εμπορική κίνηση κατασκεύαζαν χάνια για να ξαποσταίνουν οι ταξιδιώτες και τα ζώα τους, και να διανυκτερεύουν. Χρησίμευαν σαν χώροι πρόσκαιρης διαμονής και ανεφοδιασμού εμπόρων και ταξιδιωτών. Το διπλό τους ρόλο σαν χώροι ύπνου και εμπορικών συναλλαγών διατήρησαν τα παραδοσιακά χάνια ως το τέλος της Τουρκοκρατίας.

Τα χάνια εκτός από δωμάτια διέθεταν σταύλους, πεταλωτήρια, καπηλειά και χώρους για τους Χαντζήδες.

Χαντζής λέγεται αυτός που διευθύνει και επιβλέπει το χάνι και είναι

συνήθως ο ιδιοκτήτης. Ενώ **Χατζής** χωρίς (**v**) για τους Χριστιανούς λέγεται ο προσκυνητής του Παναγίου Τάφου στα Ιεροσόλυμα.

Χάνια υπήρχαν στους βόρειους δήμους και στο Καστόρι. Σύμφωνα με τοπική πληροφορία (Στ. Μιχαλοπούλου) όταν ένα κοπάδι ζώων έκανε ζημιά, φυλάκιζαν ένα από αυτά στο χάνι, μέχρι να οδηγηθεί μαζί με τον ιδιοκτήτη του στο δικαστήριο.

Βέβαια αρκετά χάνια ήσαν σε άθλια κατάσταση από καθαριότητα και εξυπηρέτηση.

Ο Άγγλος περιηγητής Τζων Στιούαρτ Μιλ στις 23 Μάρτη του 1855 γράφει στη γυναίκα του μεταξύ άλλων από ένα χάνι στο Γιωργίτσι «...η σύγκρισή του με το χειρότερο αγγλικό αχυρώνα θα ήταν τιμητική γι' αυτό. Οι ψύλλοι τρέχουν σε όλο μου το κορμί και με τσιμπάνε συνέχεια... αλλά νιώθω ευχάριστα σήμερα και δεν είμαι καθόλου κουρασμένος».

Χουλιάρι, κουτάλι: Είναι η λέξη **κοχλιάριον**, υποκοριστικό της λέξης **κοχλίας, χοχλίας** (σαλίγκαρος). Το κοχλιάριον (=χουλιάρι), σκεύος διαδεδομένο σε όλους τους λαούς ήταν από όστρακο, ξύλο ή μέταλλο για τα φαγητά που ήσαν σε υγρή κατάσταση. Οι πρωτόγονοι έφτιαχναν χουλιάρια από οστά, όστρακα ή κέρατα.

Στις ορεινές περιοχές, πριν από πάμπολλα χρόνια, οι άνθρωποι σκάλιζαν σε ξύλο τα πιάτα τους (**πινάκια**) και τα κουταλοπήρουνά τους. Αργότερα τα αντικείμενα αυτά έγιναν μεταλλικά και αυτά χρησιμοποιούνται σε ευρεία κλίμακα και σήμερα.

Πριν όμως φθάσουν οι άνθρωποι σε αυτήν την εξέλιξη, για να φάνε ρευστά φαγητά χρησιμοποιούσαν άδεια κελύφη από μεγάλα σαλιγκάρια δηλ. **κοχλίες**.

Ο Φαίδων Κουκουλές στα «Γεωργικά» του αναφέρει πως οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν **περόνια** (προύνια), κοχλιάρια και μεταξύ άλλων έτρωγαν μυδοπίλαφο.

Και σήμερα σε μοδάτα φαγάδικα ρουφάνε τα θαλασσινά όστρακα, γυαλιστερές, μύδια κ.λπ. και στη συνέχεια τα χρησιμοποιούν σαν κουτάλια.

Σε λαογραφική εργασία των Μεγάρων γράφεται: «Το έλαιον συλλέγεται δια του οστράκου κοχλίου εις μεταλλικά προς τούτο δοχεία και μεταφέρεται κατόπιν εις την οικίαν όπου εναποθηκεύεται εις λιθίνους πίθους ή μεταλλικά κιβώτια». Πρόκειται για όστρακο μεγάλου κοχλίας που τον

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ Β΄

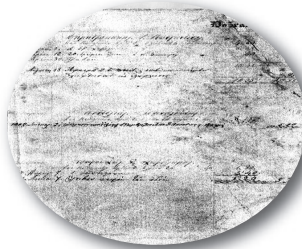
χρησιμοποιούσαν και σαν βούκινο, ενώ ο μικρός κοχλίας λέγεται κοχλιάριον (χουλιάρι).

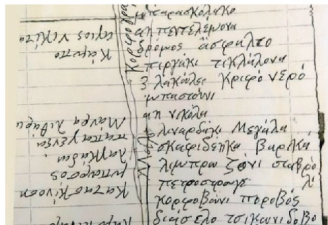
Στο χωριό λένε για τους γέροντες, «θέλει αγκωνή και χουλιάρι» γιατί όπως ήταν ξεδοντιασμένοι έτρωγαν χυλό και σούπες.

Χούφταλο: Χούφταλο λέγεται ο υπερήλικας που βρίσκεται σε βαθιά γεράματα.

Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος θησαυρίζει τη λέξη **κούφταλον** αντί **κύπταλον**, που προέρχεται από το ρήμα **κύπτω** (σκύβω).

Ο υπέργηρος καμπουριάζει, μαζεύεται σαν σουγιάς και όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Στέφανος Σαχλίκης στο ποίημα «Περί γέροντος να μην πάρει κορίτσι», «... σγομπιάζει η πλάτη του σαν τον λαιμό της χήνας».

Τοπώνυμα και μικροτοπωνύμια της Καστανιάς και της ευρύτερης περιοχής του τ. Δήμου...

«Κάθε μάτι-όσο σκοτεινό και είναι- με φως διακρίνει, με φωνή αναγνωρίζει. Με μάτι-όσο σκοτεινό ακριβώς «βλέπει» ένα ποτάμι, είναι στο αίσθητά και στο βίο, με τον ήχο του την ποταμιά. Με αίσθητά Ροδόλη αβύσσος «παρα-ποταμιά» δια-ε-π-α-πο-ταμιάς. Ο ήχος της «Ροδόλης» φέρνει «Την αβύσσον» χάρη να κηρύξει «ένας και διαφωτιστεί και τον άγνωστο ποταμό» «ο βροχόπνοα της Φύσεως»...»

Βασίλης της συνταξ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ALL ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΤΕΚΜΗΡΙΑ

ALL ΜΕΤΕΓΧΕΙΡΑ ΑΡΧΕΙΑ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ALL ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΟΔΟΣ ΜΕΛΩΝ

Προσέλκυση μελών

Καταβολή προπληρωσής

Πα με διαδότη

Σύνθεση

Προσέλκυση μελών

Προσέλκυση

ΓΙΑ ΕΜΑΣ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΜΑΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ